

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

**УКРАЇНСЬКА МОВА
(ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)**

Методичні рекомендації до практичних занять
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей

Електронний ресурс

Рецензенти:

О. М. Тавшунський - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук Навчально-наукового інституту «Українська інженерно-педагогічна академія» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Є. В. Дмитренко – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови та мовної комунікації Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут».

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 5 від 20 лютого 2026 року)*

У45 **Українська мова** (за професійним спрямуванням) : методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей [Електронний ресурс] / уклад. Н. В. Ротова, О. В. Чуєшкова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. – (PDF 72 с.)

Методичні рекомендації містять тематичний план навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», питання, які розглядаються на практичних заняттях, систему вправ і завдань, спрямованих на формування навичок володіння мовою в усній і писемній формах на рівні професійного спілкування.

Видання призначене для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (денної та заочної форм навчання) усіх спеціальностей.

УДК 811.161.2'276.6:378.147.091.33-027.22(072)

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2026

© Ротова Н. В., Чуєшкова О. В., уклад., 2026

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Практичні заняття № 1–2. Вхідний контроль. Поняття літературної мови. Мовні норми. Редагування текстів.....	9
Практичні заняття № 3–4. Слово і його значення. Професійна й термінологічна лексика фаху. Багатозначність, синонімічний вибір слова, антоніми, омоніми та пароніми в професійному мовленні. Словники та довідкова література професії.....	16
Практичні заняття № 5–8. Іменник: категорія роду, числа, відмінка. Особливості використання займенників і прикметників у професійному мовленні. Числівники в професійному мовленні: написання цифрових даних у професійних текстах. Дієслово і дієслівні форми, прийменникові конструкції в професійному спілкуванні.....	22
Практичне заняття № 9. Культура усного професійного спілкування.....	30
Практичні заняття № 10–11. Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації.....	34
Практичні заняття № 12–14. Основні жанри наукового стилю (план, тези, анотація, конспект, реферат, рецензія). Правила бібліографічного опису джерел, оформлювання покликань. Основні вимоги до виконання та оформлювання курсової, бакалаврської, магістерської роботи.....	39
Практичні заняття № 15–17. Комунікативні вимоги до мовної поведінки під час публічного виступу. Види публічного мовлення. Підготовка і виголошення наукової доповіді.....	49
Практичне заняття № 18. Контрольна робота.....	65
Використана та рекомендована література.....	66
Інформаційні ресурси в інтернеті.....	67
Відеоматеріали.....	69

ВСТУП

Українська мова (за професійним спрямуванням) – обов’язкова навчальна дисципліна. Загальний обсяг часу на її вивчення становить 90 годин, із них практичних занять – 36 годин для денної форми навчання і 8 годин для заочної. Підсумковий контроль – іспит.

Мета дисципліни – підвищення рівня загальномовної підготовки, мовної грамотності здобувачів вищої освіти, практичне оволодіння основами офіційно-ділового, наукового, розмовного стилів української мови, що забезпечить професійне спілкування на належному мовному рівні.

Основні завдання вивчення дисципліни:

- сформувати чітке розуміння ролі державної мови в професійній діяльності;
- забезпечити досконале володіння нормами сучасної української літературної мови та дотримання вимог культури усного й писемного професійного мовлення;
- розвинути здатність до професійної комунікації (уміння будувати ефективні комунікативні дії під час міжособистісної взаємодії; знання закономірностей різних форм спілкування і правил поведінки в певних ситуаціях; володіння вербальними та невербальним засобами спілкування; уміння систематизувати, аналізувати, використовувати набуті знання, давати оцінку мовних явищ);
- виховати повагу до української літературної мови, до мовних традицій; сформувати навички оперування професійною термінологією, укладання та редагування текстів як форми реалізації мовленнєво-професійної діяльності.

Унаслідок вивчення дисципліни здобувачі повинні:

- **знати** норми сучасної української літературної мови й практично володіти ними;
- **уміти** правильно використовувати різні мовні засоби відповідно до комунікативних намірів; влучно висловлювати думки для успішного розв’язання проблем і завдань у професійній діяльності; сприймати,

відтворювати, редагувати тексти офіційно-ділового й наукового стилів; скорочувати та створювати наукові тексти фахового спрямування, складати план, конспект, реферат тощо, робити необхідні нотатки, виписки відповідно до поставленої мети; складати різні типи документів, правильно добираючи мовні засоби, що репрезентують їх специфіку; послуговуватися лексикографічними джерелами (словниками) та іншою допоміжною довідковою літературою, необхідною для самостійного вдосконалення мовної культури.

Зміст пропонованого видання визначається навчальною програмою дисципліни.

Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Законодавчі та нормативні основи української мови

(за професійним спрямуванням)

Тема 1. Мова професійного спілкування як функціональний різновид української літературної мови.

Зміст, мета, завдання курсу. Мова, її функції. Українська мова – державна мова України. Поняття літературної мови. Мовні норми.

Тема 2. Вибір слова й граматичної форми в професійному мовленні.

Слово і його значення. Професійна та термінологічна лексика фаху. Багатозначність, синонімічний вибір слова, антоніми, омоніми та пароніми в професійному мовленні. Словники та довідкова література професії.

Іменник: категорія числа, труднощі визначення роду, складні випадки відмінювання. Нормативні аспекти прикметника. Ступені порівняння якісних прикметників. Механізм утворення синтетичної та аналітичної форм ступенів порівняння та їх функціонування у професійному мовленні. Стилістична роль займенника в професійному мовленні. Числівник: розряди за значенням, типові помилки у відмінюванні, зв'язок числівника з іменником. Нормативні аспекти дієслова: правила творення та вживання особових, часових форм, вибір способу й форми дієслова залежно від характеру тексту. Особливості творення та використання дієслівних форм – дієприкметників і дієприслівників – у професійному мовленні. Труднощі під час творення прийменникових конструкцій. Складні випадки українського правопису. Нова редакція

«Українського правопису»: основні зміни.

Тема 3. Культура усного професійного спілкування.

Функції спілкування. Види, типи і форми професійного спілкування. Основні закони спілкування. Стратегії спілкування. Професійний мовленнєвий етикет. Невербальні компоненти спілкування. Гендерні аспекти спілкування. Особливості усного спілкування. Способи впливу на людей під час безпосереднього спілкування. Індивідуальні та колективні форми професійного спілкування.

Розділ 2. Ділова й наукова комунікація як складник професійної діяльності

Тема 4. Офіційно-діловий стиль і його засоби у професійному спілкуванні.

Поняття функціонального стилю. Загальна характеристика офіційно-ділового стилю української мови. Класифікація документів. Національний стандарт України. Склад реквізитів документа. Вимоги до змісту та розташування реквізитів. Вимоги до бланків документів. Оформлювання сторінки. Вимоги до тексту документа. Резюме. Характеристика. Заява. Автобіографія. Особовий листок з обліку кадрів. Наказ щодо особового складу. Трудова книжка. Трудовий договір. Трудова угода. Повідомлення про захід. Звіт. Службова записка. Протокол, витяг із протоколу. Етикет службового листування. Відмінювання прізвищ, імен, по батькові.

Тема 5. Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні.

Загальна характеристика наукового стилю української мови: становлення і розвиток, жанри реалізації, основні ознаки. План, тези, конспект як важливий засіб організації розумової праці. Анотування наукових текстів. Основні правила бібліографічного опису джерел, оформлювання покликань. Реферат як жанр академічного письма. Складники реферату. Стаття як самостійний науковий твір. Вимоги до наукової статті. Основні вимоги до виконання та оформлювання курсової, магістерської робіт. Рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці. Найхарактерніші риси українського наукового мовлення. Науковий етикет.

Тема 6. Публічний виступ як важливий засіб професійної комунікації.

Комунікативні вимоги до мовної поведінки під час публічного виступу. Види публічного мовлення. Презентація як різновид публічного мовлення. Публічний виступ. Культура сприймання публічного виступу. Уміння ставити запитання, уміння слухати.

Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Законодавчі та нормативні основи української мови (за професійним спрямуванням)												
Тема 1. Мова професійного спілкування як функціональний різновид української літературної мови	10	2	4			4	16,4	0,4	1			15
Тема 2. Вибір слова й граматичної форми в професійному мовленні	24	2	12			10	22		2			20

Тема 3. Культура усного професійного спілкування	8	2	2			4	11,2	0,2	1			10
Разом за розділом 1	42	6	18			18	49,6	0,6	4			45
Розділ 2. Ділова й наукова комунікація як складник професійної діяльності												
Тема 4. Офіційно-діловий стиль і його засоби в професійному спілкуванні	9	2	4			3	13,4	0,4	1			12
Тема 5. Науковий стиль і його засоби у професійному спілкуванні	16	2	6			8	7,6	0,6	2			5
Тема 6. Публічний виступ як важливий засіб професійної комунікації	17	2	6			9	9,4	0,4	1			8
Контрольна робота	6		2			4	10					10

Разом за розділом 2	48	6	18			24	40,4	1,4	4			35
Разом годин	90	12	36			42	90	2	8			80

Практичні заняття № 1-2. Вхідний контроль. Поняття літературної мови.

Мовні норми. Редагування текстів.

Мета: формування мовленнєвої компетентності; закріплення знань про національну та літературну мову, систему мовних норм.

Теоретичні питання:

1. Поняття національної та літературної мови.
2. Найістотніші ознаки літературної мови.
3. Мовні норми.

Методичні рекомендації. Під час першого практичного заняття здобувачі й здобувачки мають відповісти на тестові запитання вхідного контролю. Готуючись до другого практичного заняття, слід ознайомитися з конспектом лекцій, рекомендованою літературою, мовним законодавством України. Для виконання практичних завдань треба з'ясувати різницю між поняттями *культура мови* й *культура мовлення*, усвідомити основні ознаки культури мовлення. Основна увага на занятті має бути приділена системі мовних норм.

Рекомендована література: 2, 5, 7, 8, 15 – 18.

Інтернет-ресурси: 2, 7 – 14.

Вправа 1. Запишіть відповідно до норм української мови.

Ми намітили слідуючі міроприємства. По всім питанням ти дав вірну відповідь. Брат поступив у залізничну академію. Кіоск по продажу проїздних білетів не робить. Ми дякуємо Вас за запрошення прийняти участь у конкурсі, присвяченому річниці визволення України. На засіданні завідуючий кафедрою познайомив присутніх із планом роботи. Він без коливань прийняв це рішення. По результатам підсумків на перше місце в цьому конкурсі претендує команда «Тайм». Двадцять чотири депутата два місяця знаходилися в командировці. Моє відношення до нього не змінилося. Наші погляди співпадають. По умовам

контракту, охоронник мав знаходитися на своєму місці. Цей тезис не протирічить раніше затвердженому рішенню. Керівництво нашого підприємства рахує, що ваша фірма невчасно розраховується за представлені послуги. Представники делегації заключили договір про співробітництво. У засіданні приймали участь представники вищестоящих організацій. По слідуєщому питанню виступить голова комісії. Не дивлячись на нові більш ризикованіші для нас умови ми змушені прийняти це рішення. Суб'єктом даного злочину являється фізична осудна особа. Група нашого курсу приймає активну участь у різних міроприємствах вузу. На повістці денній нашого зібрання наступні запитання. Слідуєщим буде виступати пан Калініченко. У цілому ти відповів вірно, за виключенням останнього питання. У нас думки з вами співпадають. Звіт про біжучі справи подати до 30 березня. Голова зборів об'явив повістку дня. У нашому супермаркеті самі низькі ціни на будівельні матеріали. Він мав поверхневі знання з мови. Моя особиста справа знаходиться в архіві. До заяви додаю мою автобіографію. Доповідач висловив свою власну думку. У хворого були виявлені червоні плями на долонях рук. Прейскурант цін слід вивісити на видному місці. Урочистий вечір розпочнеться о дев'ятнадцятій годині вечора. Нам потрібно об'єднати воєдино свої зусилля. Треба більш чіткіше формулювати питання. Абонементні квитки без підтверджувального документа, що посвідчує особу, не дійсні.

Вправа 2. Запишіть відповідно до норм української мови.

Оголошується наступна повістка денна. Рахую, що ви помилилися. Представники крупних американських підприємств прибули до Києва. Можливо, в цьому жарті є доля істини. За даними Держкомстату рівень інфляції складає 20%. Треба негайно прийняти міри, щоб попередити розповсюдження інфекції. Ми згодні підтримувати контакти з любими організаціями. Народ безпосередньо приймає участь у здійсненні правосуддя. Я з батьками в добрих відношеннях. Дану конференцію можна рахувати всеукраїнською, бо в ній прийняли участь делегати з усіх регіонів України. Шевченко-художник на протязі короткого життя створив біля шестидесяти

своїх автопортретів. Леся Українка внесла значимий внесок у світову літературу. Тривалі дощі нанесли величезний урон сільському господарству. Він прийшов до такого заключення. Багато статтів написано по цій темі. У самий найближчий час адміністрацією буде прийнято міри. Кампанія являється юридичним лицем. Вони заключили договір купівлі-продажі. Малоімущі Шевченківського району отримали допомогу. Об'єднаємося, не дивлячись на відмінність у політичних поглядах. Довга переписка між двома арендними підприємствами скінчилася у господарському суді. У понеділок на наш адрес прийшов по пошті лист. Я рахую, що на початку засідання ви можете звернутися до головуєчого з проханням додати до повістки дня й ваш пункт. Не дивлячись на непорозуміння, висловлюємо надію на слідуючу співпрацю. Три депутата не голосували за законопроект. Нижчестоящі адміністративні органи, як відомо, підзвітні вищестоящим у системі управління. Ті, хто погоджується на зарплату в конвертах, обрікають себе на саму низьку пенсію. Будемо примати жорсткі міри до тих, хто не сплачує податки. Видавництво перевело автору гонорар в сберкасу. Документ написано відповідно вимогам. До нашого банку такі гроші не поступили. Над законом працювали опитні спеціалісти. Рішення було обжаловане в суді. Ми ще не маємо навиків такої роботи.

Вправа 3. Зредагуйте запропоновані речення, усно поясніть характер помилок.

1. Досліджуючи українське козацтво, не просто збагачуються наші історичні знання, але й у певній мірі зміцнюється науковий фундамент сучасного процесу державотворення.
2. Не дивлячись труднощі навчання, пов'язаного для багатьох слухачок з необхідністю працювати, переважна більшість з них ставилася до навчання дуже серйозно та демонструвала належний рівень знань.
3. Приєднавшись до тих авторів, які вважали, що дані екологічної лексики дозволяють розміщувати праїндоевропейців на північ від балканського півострову і Кавказа, О.Шрадер відзначив, що археологічні дані з цих теренів

засвідчують про наявність тут землеробства і скотарства вже з III – початку II тис. до н.е.

4. Постійно проводиться робота по уточненню генеалогічної класифікації мов; найбільш інтенсивнішою вона була в останні п'ятдесят років.

5. На сьогодні в Україні діють біля двох тисяч сімсот туристичних фірм, маючих державну ліцензію.

6. Правове визнання приватної власності, розвиток ринкової економіки сприяють становленню підприємництва, як провідної форми господарювання у розвиваючихся країнах і тих, що тількино набули статусу країн з ринковою економікою.

7. Здійснивши дослідження стану первинної облікової документації, нами було зроблено висновок, що наявні форми документів не відповідають умовам риночної економіки.

8. Фінансовий стан підприємств України оцінюється за п'ятидесятью відсотками показників (15 із 30).

9. Прогнозування валютних курсів дає можливість різним економічним суб'єктам більш впевненіше вступати у міжнародні економічні відносини, більш раціональніше планувати розміщення капіталу з урахуванням можливостей по використанню валют.

10. Характерною рисою розвитку ринку фінансових інструментів країн центральної та східної Європи стало те, що він почав формуватися з середини семидесятих років і в своєму становленні пройшов декілька етапів.

11. Територіальний розподіл ґрунтів по їх гранулометричній будові добре узгоджується з фізикогеографічним районуванням України.

12. За ступенем натуралізації на території Чернівців самою численною групою є епекофіти, яка складається із шестидесяти чотирьох видів.

13. На протязі тривалого часу проблема по забезпеченню топографічними цифровими картами, відповідаючими вимогам геоінформаційних систем по параметрам точності інформації лише загострилась.

14. Найбільш зручними об'єктами для даних досліджень являються речовини з масою від 1 мг до декількох грамів, так як в масивних зразках нівелюються тонкі ефекти.
15. Вирішити виникші суперечності можливо лише при умові досконального вивчення процесів природньої мінливості в глобальній природній системі.
16. Напів-президентська республіка – форма республіканського правління, при якій президента обирає народ, але парламентові надаються певні повноваження по контролю за діяльністю президента під час формування уряду та здійснення виконавчої влади.
17. Виправні роботи відбуваються відповідно вироку суду по місцю роботи засудженого або в інших місцях, визначених органами, які слідкують за виконанням виправних робіт.
18. Ідея пріоритета суспільних потреб над індивідуальними правами була актуальною у США в епоху кардинальних змін в економіці на рубежі XIX і XX ст., і пізніше – під час світових воїн, економічної кризи трицятих років.
19. Конституційноправова відповідальність громадянських організацій – це виконання ними передбачених діючим законодавством обов'язків або застосування щодо них санкцій у разі порушення ними конституції і законодавства України.
20. Аналізуючи погляди учених щодо правової природи захистної функції профспілок, автором висунуто важливе припущення.
21. Передайте ці два документа Старко Тарасу Анатольйовичу.
22. На протязі операційного дня з 10-ти до 17-ти годин Департамент монетарної політики може змінювати свої заявки по купівлі-продажі державних цінних паперів.
23. До акту перевірки можуть прикладатися документи або їхні копії, які свідчать про факти порушень.
24. Самого найбільшого розквіту налоги отримують при умові розвиненої риночної економіки.

25. З тисячу дев'ятисот дев'яноста другого року частка США в іноземних інвестиціях в економіку України скоротилася з двадцять відсотків до шіснадцять цілих чотири десятих відсотку, частка Німеччини – з двадцять відсотків до шість цілих дві десятих відсотку.
26. На протязі сорок років космічної ери з двадцять двох генеральних конструкторів, які очолювали десять основних конструкторських бюро у Радянському Союзі, а пізніше в СНД, одинадцять фахівців мають стосунок до України.
27. Е. Резерфорд разом з своїм співробітником англійським фізиком Фредеріком Содді запропонували теорію радіоактивного розпаду, згідно якої радіоактивність є наслідком самовільного перетворення елементів, що супроводжується випромінюванням, енергія якого береться з самого атому.
28. Використавши поняття квантових осциляторів, Олександром Смакулою було пояснене радіаційне забарвлення кристалів і виведене кількісне математичне співвідношення, відоме в науці як «формула Смакула» (1930 рік).
29. З 1978 р. до 1988 р. кафедрою завідував проф. В.П.Михальченко, успішно захистивши 1976 р. Докторську дисертацію по рентгенографії ангармонійних ефектів в кристаллах.
30. Наприкінці 1970-х років на кафедрі оптики та спектроскопії створили два потужних наукових підрозділа.
31. Заперечуючи можливість пізнати природу права, позитивістами вбачалися завдання теорії права в простому описанні, тлумаченні, систематизації норм права, їх зовнішньому аналізі.
32. Юридична допомога – сукупність заходів по наданню правових послуг юридичним та фізичним особам.
33. Відповідальність неповнолітніх – встановлена законодавством України юридична відповідальність молодих людей, не досягших вісімнадцять років, за вчинені ними правопорушення.
34. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права є одним із основних документів міжнародного товариства по проблемам забезпечення і захисту

основних прав і свобод людини; складається з шести частин та шестидесяти трьох статей.

35. Закон – нормативноправовий акт вищого представницького органу державної законодавчої влади або самого народу, регулюючий найбільш важливіші суспільні відносини.

36. Василь Петрович, у пояснювальній записці вкажіть причину відсутності на такому важливому заході.

37. У минулому грудні місяці передовим авангардом був Запоріжський філіал.

38. Запрошуємо Вас прийняти участь у роботі Всеукраїнської науковопрактичної конференції, яка відбудеться 14-15 жовтня 2026 року.

39. Постійно читаючи цей журнал, мені вдається дізнатися багато цікавого з області економіки.

40. Окремі статті документу протирічать положенням діючого законодавства України.

Вправа 4. Відредагуйте речення.

1. Моя думка співпадає, можливо, случайно, з позицією комісії. 2. Слідуючим питанням буде питання про міри, які були прийняті урядом стосовно реалізації ідей НУШ. 3. Так як ця стаття тормозить впровадження нової методики, прошу її відмінити. 4. Наоборот, мова йде про дуже крупне питання. 5. Не слід вмішуватися в діла ВНЗ. 6. Ми рахуємо, що прийняті міри являються недо-сконалими. 7. Всім проживаючим на території студмістечка треба здати справки про прививку проти дифтерії. 8. Согласно приказа Н. увольняется з аспірантури за прогули, запізнення. 9. Необхідно порівняти свої точки зору по проблемам реалізації компетентнісного підходу. 10. Всім бувшим аспірантам необхідно повернути бібліотечні книги. 11. Я виступаю з докладом. 12. Приступаєм до обговорення. 13. На цьому питанні зупинюсь більш конкретніше. 14. Саме основне питання. 15. Скажу ще пару слів.

Практичні заняття № 3-4. Слово і його значення. Професійна і термінологічна лексика фаху. Багатозначність, синонімічний вибір слова, антоніми, омоніми та пароніми в професійному мовленні. Словники та довідкова література професії.

Мета: закріплення знань про українську лексику, доцільність використання в професійному мовленні окремих її груп, формування вмінь послуговуватися лексикографічними джерелами (словниками) та іншою допоміжною довідковою літературою, необхідною для самостійного вдосконалення мовної культури.

Теоретичні питання:

1. Загальновживана лексика та лексика обмеженого вживання.
2. Українська термінологія як основа професійного мовлення.
3. Доцільність використання в професійному мовленні іншомовної лексики.
4. Синонімічний вибір слова, багатозначність і контекст, омоніми та пароніми в професійному мовленні.

Методичні рекомендації. Опрацювавши конспект лекції, слід ґрунтовно проаналізувати такі мовні явища, як полісемія, синонімія, антонімія, омонімія, паронімія, провести паралелі між їхнім функціонуванням у звичайному й професійному мовленні. Також слід ознайомитися з поняттями «термін», «термінологія», «терміносистема», проаналізувати явище запозичання термінів у сучасних термінологічних системах,

Рекомендована література: 2, 4, 5, 7, 17, 18.

Інтернет-ресурси: 1, 2, 7, 10 – 14.

Вправа 1. Поясніть значення паронімів, складіть з ними словосполучення.

Анотація – нотація, афективний – ефективний, вигляд – вид, визначати – відзначати – зазначати, уява – уявлення, військовий – воєнний, показник – показчик, пам'ятка – пам'ятник, свідоцтво – свідчення, публіцистичний – публічний, показний – показовий, особистий – особовий – особливий, типовий – типови́й.

Вправа 2. Доберіть питомі відповідники до запропонованих запозичень.

Апелювати, гарантувати, гармонійний, гіпотетичний, диференціювати, домінантний, еквівалентний, енциклопедичний, етичний, ідентичний, індивідуальний, індіферентний, інтеграційний, інтенсивний, інтерпретація, кардинальний, коментувати, компетентність, концентрувати, коректний, менторський, об'єктивний, оптимальний, паралельний, перманентний, потенційний, превалювати, раціональний, систематичний, скрупульозний, спорадичний, стабільний, стимулювати, тотальний, тривіальний, універсальний, фактор, фактичний, фіксувати, фундаментальний.

Вправа 3. Доберіть з фахових текстів вашої спеціальності 15 загальнонавчаних і 15 вузькоспеціальних термінів. Якщо ці терміни мають синоніми, наведіть їх. Також наведіть 5 пар «термін-професіоналізм».

Вправа 4. Запишіть наведені терміни, дотримуючись правил щодо написання слів іншомовного походження.

Он/лайн/конференція, інтернет/джерела, бод(и/і)/білд(и/і)нг, конференц/зал, відео/семінар, аудіо/матеріали, бліц/інтерв..ю, медіа/простір, квазі/конкурентний, рекламно/інформаційний, диз..юнктивні відношення, іл..окутивна функція, ан..отація, ас..им..ляція, вер..ф..кація, дис..ертація, ап..рцепція, дез..нтергація, ін..овація, аб..ревіація, кон..юнкція, суб..єктив..зація, в..зуал..зація, і..рац..ональний, а..сорті, асоц..йований, ас..метрія, дез..нформація, дос..є, комп..ютер, бар..єр, кон..юнктура, дер..вація, інтермец..о, мас..ив, тра..ктор..я, ім..тац..я, факс..м..ле, ад..єктив, інтер..єктив.

Вправа 5. Знайдіть серед наведених текстів приклад мовлення вашого фаху, обґрунтуйте свій вибір, уважно прочитайте текст і знайдіть у ньому стилістичні помилки або випадки, що можуть мати кращий варіант вираження змісту, виправте текст; підкресліть терміни.

I. Як уже відмічалось, четверте й п'яте допущення про властивості вихідної задачі ЛПІ (лінійного програмування) потребують окремого дослідження. Даний пункт присвячений проблемі виродженості в задачах ЛПІ. Задача ЛПІ називається виродженою, якщо хоч один базисний розв'язок цієї задачі вироджений. Базисний розв'язок виражений тоді, коли серед базисних змінних є нульові. Якщо ранг матриці обмежень A менший m , то всі базисні

розв'язки (опорні плани) задачі ЛП вироджені. В такому випадку доцільно виключити з розгляду лінійно залежні рядки матриці обмежень.

Якщо $\text{rg}A=m$, то серед базисних розв'язків також можуть бути вироджені. Для нас актуальний тільки послідній випадок. При практичному розв'язуванні задачі ЛП виродженість означає, що процес послідовного перебору вершин на якійсь із них може зациклитись. Довільне правило вибора ведучого елементу, при допомозі якого можна позбавитись зациклювання, називається антицикліном.

II. Прогноз економічної активності

Приймаючи рішення відносно інвестицій і обсягів виробництва, підприємці виходять з певних міркувань на майбутнє. Якщо, на їхню думку, слідуючий рік принесе депресію, то вони будуть старатися зменшити інвестиції уже тепер. Якщо, наоборот, вони очікують, що через чотири місяці ціни значно зростуть, вони уже сьогодні будуть спішити закуповувати товари, розширювати обладнання і будівництво. Так же особи, які грають на біржі, хотіли би знати майбутнє, щоби мати можливість отримувати прибуток від купівлі і продажі акцій. І, що ще для нас важне, політики також хотіли би мати уяву про розміри національного доходу в наступному році, щоби вчасно прийняти заходи у фіскальній та кредитно-фінансовій сферах. Сьогодні статистики й економісти не можуть дати точні прогнози. Часом їхні підрахунки виявляються цілком помилковими. Але від них вимагають, аби вони робили все можливе, так як відмова від складання прогнозу, як правило, пов'язана з деяким домислюванням прогнозом. Але виявляється, що середній рівень точності тривалих прогнозів, складених неекономістами, ще гірший, аніж рівень прогнозів знаючих статистиків-економістів.

III. Я порівнюю таємниці Природи із законами математики. Я був і до цього часу залишаюся переконаним, що один і той самий ключ відкриває зміст одного й другого. Коли я ретельно все зважив, то прийшов до висновку, що всі науки, які займаються пізнанням порядку і міри, приналежать до математики, незалежно від того, шукають вони цю міру в числах, фігурах, звуках, інших

об'єктах. Тому має бути універсальна наука, обробляюча все, що стосується міри й порядку, незалежно від того чи іншого вживання. Ця наука найбільше достойна називатися математикою, бо всі інші науки є наче її частинами.

IV. Архімеда аксіома – одна з аксіом неперервності при дедуктивній побудові елементарної геометрії по системі, запропонованій відомим німецьким математиком Д Гільбертом. Уперше А.а. згадується Архімедом (помер у 212 р. до н.е.) в його творі „Про кулю і циліндр" серед других геометричних аксіом. Зміст А.а. для двох відрізків такий: нехай є два любі відрізки АВ і СД; тоді на прямій АВ, на якій лежить більший відрізок АВ, існує скінченне число крапок A_1, A_2, A_3 , таких, що відрізки $AA_1, A_1A_2, A_2A_3, \dots, A_{n-1}A_n$ рівні відрізкові СД і точка В лежить між точками А й A_n . Коротше: для любых двох відрізків існує таке натуральне число n , що добуток довжини меншого з відрізків на число n перевищить довжину більшого відрізка: $n \cdot CD > AB$.

V. Сьогодні немає області виробництва, в якій би не використовувались розроблені в Інституті електрозварювання ім. Є.О. Патона АН України методи зварювання. Він має більше дві тисячі патентних грамот у розвинутих країнах світу. Вчені країни за послідні роки виконали ряд теоретичних і експериментальних розробок в області органічного синтезу, хімії високомолекулярних з'єднань, електрохімії, неорганічної хімії та ін. Розвиваються дослідження проблем біохімії нервної системи і мускульної діяльності людини, біосинтезу білків, організації кліток, субклітинних структур і мембран нервних тканин. Основними задачами системи науково-технічних програм в Україні визначено: підвищення продуктивності праці й ефективності використання трудових ресурсів; удосконалення технічної бази топливно-енергетичного комплексу і підвищення ефективності використання енергоресурсів; інтенсифікація агропромислового комплексу; зниження матеріаломісткості в промисловості і будівництві; підвищення надійності машин, обладнання і споруд.

VI. Несамостійна провідність у повітрі. Іони як носії електрики.

У попередньому параграфі носителями електрики були заряджені пилінки мікроскопічних розмірів. Зі знайомої вже нам картини механізму несамотійної провідності зрозуміло, що розміри носіїв мають другорядне значення. Можна чекати, що існують носії, розміри яких лежать нижче границі, доступної мікроскопові («амікрони»). У якості самих малих носіїв електрики залучимо до розгляду окремі молекули або атоми. Молекули або атоми, що є носіями електрики, називають іонами. При цьому позитивні іони звуть катіонами, а негативні – аніонами. Стаючи негативними іонами, молекули або атоми містять більше електронів, чим в нормальному стані, а стаючи позитивними іонами, вони містять менше електронів.

VII. Яйця належать до продуктів самої високої харчової та біологічної цінності. В них містяться всі життєво необхідні речовини: мінеральні солі і вітаміни. В яйці содержиться: білкові речовини – 12,56%, жири – 12,05%, углеводи – 0,67%, мінеральні речовини – 1,07% (серед них фосфор, сера, залізо, мідь, калій і натрій). Яйця багаті на вітаміни А, В, В₁, В₂, Е, РР. Яйце - сильно калорійний продукт. Одне яйце містить 70 ккал. Яйця відмічаються і високими їстівними якостями. Блюда з яєць легко готувати і на них не треба розходити багато часу.

VIII. Валентність – спосібність атома приєднувати або заміщати певне число других атомів або атомних груп з утворенням хімічного зв'язку. Кількісною мірою валентності атома елемента Е служить число атомів водороду або кислороду (ці елементи прийнято рахувати одно-і двовалентними), які Е приєднує, утворюючи ангідриди ЕН_х або Е_пО_м. Валентність елемента м.б. визначена і по других атомах з відомою валентністю. В різноманітних поєднаннях атоми одного і того ж елемента можуть проявляти різну валентність. До розвитку електронних уявлень про будову речовини валентність трактувалася формально. В рамках електронної теорії хімічного зв'язку валентність атома визначається числом його неспарених електронів в основному або збудженому стані, які приймають участь в утворенні загальних електронних пар з електронами других атомів. Поскільки електрони внутрішніх

оболонки атома не учащують в утворенні хімічних зв'язків, максимальну валентність елемента вважають рівною числу електронів у зовнішній електронній оболонці атома. Максимальна валентність елементів однієї і тієї ж самої групи періодичної системи звичайно відповідає її порядковому номеру.

Вправа 6. Складіть словосполучення або речення з поданими нижче словами.

Робітник – працівник – співробітник; становище – положення – стан; галузь – сфера – ділянка – область; дилема – проблема – задача – завдання; об'єм – обсяг; заступник – замісник.

Вправа 7. Доберіть синоніми до поданих слів.

Адміністрація, кон'юнктура, акциз, акція, аргумент, бізнесмен, кореспонденція, вексель, конкуренція.

Для довідки: умови, обставини; пай, частка; підприємець; правління; довід, доказ; боргове зобов'язання; непрямий податок; змагання; листування.

Вправа 8. Продовжіть синонімічний ряд, користуючись словами для довідки.

Адекватний – рівний,... ; ефектний – виграшний,...; рентабельний – вигідний,...; стимулювати – заохочувати,...; диференціювати – розрізняти,...; концентрувати – зосереджувати,....

Для довідки: відповідний, однаковий; доцільний, прибутковий; поділяти, розчленовувати; згущувати, збагачувати; яскравий, той, що справляє враження, виділяється; спонукати до дії, давати поштовх.

Вправа 9. Замість крапок оберіть один із синонімів:

а) положення, стан, становище

вихід із..., ...справ, міжнародне..., горизонтальне..., ...хворого, офіційне...,суспільства.

б) громадський, громадянський, суспільний

...лад, ...обов'язок, ...діяч, ...система праці, ...справа, ...виробництво, ...система, ...робота, ...порядок, ...науки.

в) квиток, білет

кредитний..., казначейський..., банківський..., екзаменаційний..., лотерейний..., залізничний..., театральний..., студентський..., партійний..., щасливий...

г) розповсюджувати, поширювати

...засіб, ...досвід, ...літературу, ...діяльність, ...квитки, ...листівки.

г) зачитати, прочитати

...доповідь, ...постанову, ...ухвалу, ...лекцію.

Вправа 9. Користуючись тлумачним словником, поясніть значення наведених слів. Виділіть серед них синонімічні пари і встановіть їх стилістичне забарвлення. Введіть усі подані слова в речення.

Біографія - життєпис, досягати - домагатися, адрес - адреса, правильно - вірно, процент - відсоток, горизонт - обрій, військовий - воєнний, горішній - верхній, рахувати - лічити, курити - палити, прищеплювати - прививати, ділянка - діляниця, закривати - зачиняти, прийти - прибути, заступник - замісник, успіх - торжество, головний - основний.

Вправа 10. Висловіть власну думку стосовно запозичень, спираючись на твердження науковців.

Носії мов із міцними соціолінгвістичними позиціями загалом толерантно ставляться навіть до значих запозичень. Зовсім інакше до них ставиться той народ, чию мову загрожує поглинути інша, сильніша мова. Слабша мова не має права на лексичне змішування, бо це може стати початком її кінця. Без пуризму вона приречена на поступове витискання й у кінцевому підсумку, на повне вимирання (О. Ткаченко).

На жаль, ми є свідками бездумного й масового впровадження іншомовних (переважно англійських) термінів навіть у тих випадках, коли для них було б зовсім неважко знайти прості й точні вітчизняні відповідники. З погляду іноземців це може розглядатися як фактичне визнання меншовартості, нерозвиненості української мови. Прикро, що філологічна спільнота (і не тільки вона, звичайно), на мій погляд, дуже слабо протидіє цьому ганебному явищу (А. Наумовець).

Практичні заняття № 5 – 8. Іменник: категорія роду, числа, відмінка. Іменники на позначення професій, посад, звань. Особливості використання займенників і прикметників у професійному мовленні.

Числівники в професійному мовленні: написання цифрових даних у професійних текстах. Дієслово і дієслівні форми, прийменникові конструкції у професійному спілкуванні.

Мета: забезпечити досконале володіння граматичними нормами сучасної української літературної мови; виробити навички самоконтролю за дотриманням граматичних мовних норм у професійному спілкуванні; ознайомитися з основними змінами українського правопису.

Теоретичні питання:

1. Іменник: категорія числа, труднощі визначення роду, складні випадки відмінювання.
2. Нормативні аспекти прикметника. Ступені порівняння якісних прикметників. Механізм утворення синтетичної та аналітичної форм ступенів порівняння та їх функціонування у професійному мовленні.
3. Стилiстична роль займенника в професійному мовленні.
4. Числівник: розряди за значенням, типові помилки у відмінюванні, зв'язок числівника з іменником.
5. Нормативні аспекти дієслова: правила творення та вживання особових, часових форм, вибір способу й форми дієслова залежно від характеру тексту. Особливості творення та використання дієслівних форм – дієприкметників і дієприслівників – у професійному мовленні.
6. Труднощі під час творення прийменникових конструкцій.
7. Складні випадки українського правопису. Нова редакція «Українського правопису»: основні зміни.

Методичні рекомендації. Готуючись до практичних занять, слід опрацювати рекомендовану літературу, ознайомитися з основними змінами українського правопису; лексикографічними працями, як друкованими, так і представленими в інтернеті, актуалізувати набуті в школі знання щодо частин мови.

Рекомендована література: 2, 4, 5, 7, 18.

Інтернет-ресурси: 2, 7, 9 – 14.

Вправа 1. Поставте запропоновані іменники в родовому відмінку однини.

Компонент, планшет, антиоксидант, бестселер, ген, дайджест, провайдер, евакуатор, чат, дисплей, бакалавр, деканат, факультет, інструмент, відсоток, будинок, епізод, графік, синтаксис, секретар, доповідач, абітурієнт, магістрант, зиск, практикум, засіб, метод, аргумент, відбиток, дослід.

Вправа 2. Визначте форму родового відмінка наведених багатозначних слів й омонімів.

Акт (документ; дія), апарат (прилад; установа), Мічиган (озеро; штат), Амур (назва ріки; бог кохання), бал (одиниця вимірювання; святковий вечір), блок (частина споруди, машини; об'єднання держав), бор (свердло; хім. елемент), борт (бік судна, автомобіля; край капелюха, одягу), вал (деталь машини; насип; висока хвиля), віндсерфінг (спортивний снаряд; вид спорту), гольф (гра; одяг), Бурштин (селище; матеріал), листопад (місяць; процес), оригінал (людина; документ), орган (частина тіла; установа).

Вправа 3. Запишіть у формі звертання.

Денис Павлович, Тетяна Іллівна, доповідач, пан директор, вельмишановний президент компанії, адвокат, високоповажний голова зборів, свідок, секретар, референт, уповноважена особа, посередник, юрист, службовець, юрисконсульт, ректорка, Михайло Михайлович, Геннадій Васильович, громадянка Наталія Яківна, колега Галина, Марія Григорівна, Василь Арсенійович, пан Олег, завідувачка кафедри, лікарка Ольга Іллівна, засновниця фірми, слухачка Оксана Чорна, Софія Геннадіївна, студентка Тимошенко.

Вправа 4. Виправте речення.

1. Передноворічна виставка-продаж проходить за адресом: вул. Тарасівська, 60. 2. Сьогодні олімпійському чемпіону з боксу, чемпіону світу, заслуженому майстру спорту, кавалеру ордену «Знак пошани» Віктору Іваненку виповнюється 50 років. 3. По її очам можна було зрозуміти всю біль, всю гіркоту розчарування. 4. Слово надається депутату Зозулі. 5. Лікар одразу ж видала пацієнтові довідку. 6. Прошу вас, Олександр Петрович, ще попрацювати над цим тезисом. 7. У салоні театру «Сузір'я» стоїть старовинна крісло-

гойдалка. 8. Виставка медичних обладнань проходить під егідою бізнеса-центра «Довіра». 9. Тбілісі відомий ще з 4 ст. н. е. 10. НБУ здійнила грошову емісію.

Вправа 5. Перепишіть речення, уставляючи пропущені літери.

1. Саямі коштува... дуже дорого. 2. Гігантськ... цунамі завда... тоді величезної шкоди. 3. Міс Стівенс знову запізни... . 4. УПА бу... створен... в 1957 році для розвитку вітчизняної технічної галузі. 5. Рожев... фламінго завжди привертає увагу відвідувачів зоопарку. 6. Прошу проконсультувати мо... протеже. 7. Сусід вчора зловив величезн... івасі. 8. Ця студія розташована на П'ят... авеню. 9. Кіото відом... як давня столиця Японії. 10. У 2011 році ООН об'єднува... 193 держави. 11. НБУ у січні поточного року проводи... емісію. 12. У 1960-ті роки ЮНЕСКО сприя... поверненню молодим африканським державам скарбів, вивезених з їх території незаконним шляхом внаслідок колоніальних війн. 13. Онтаріо зв'язан... каналами з озером Ері та Гудзоном. 14. МЗС України зверну... до генерального секретаря ООН з викладом своєї позиції з цього питання. 15. Ніколи я ще не куштував так... смачн...сулугуні. 16. Шимпанзе нікого не залиши... байдужим. 17. Всесвітньо відом... «Ла Скала» бу... відкрит... у 1778 році.

Вправа 6. Доберіть до наведених іменників чоловічого роду іменники жіночого роду й навпаки.

Керівник гуртка, артист, друкарка, хірург, художник, завідувач лабораторії, агроном, лауреатка, доповідач, житель, інструкторка, диспетчер, ліфтер, методистка, кіоскер, художник-конструктор, поліціант, мер, оглядач, перукар, швачка, кореспондент, кравець, поет, машиніст, кастелянка, стажер, газда, абітурієнт, вихователь, воротар, стенографістка.

Вправа 7. Обґрунтуйте вибір варіанта.

1. Моя сестра працює (кіоскером, кіоскеркою). 2. (Наш, наша) (методист, методистка) висловила справді слушні зауваження. 3. (Призером, призеркою) змагань стала Маруніч Надія. 4. Я повинен проконсультувати зараз (дипломника, дипломницю) Василичину. 5. Моя донька завжди мріяла стати (вчителем, вчителькою). 6. Особливо запам'ятався нам виступ (бандуристів,

бандуристок) Журавської і Гончаренко. 7. (Лаборант, лаборантка) Ольшанська Н.В. отримала доручення на одержання друкарської машинки. 8. (Мій, моя) (класний керівник, класна керівниця) викладала математику. 9. Усіх здивувало, що (адміністратором, адміністраторшею) призначили Чижову. 10. Монографія (викладача, викладачки) Синівської Т.С. була обговорена на засіданні кафедри 01 жовтня 2025 року. 11. На пленарному засіданні (виступив, виступила) з доповіддю (професор, професорка) Ігнатишина Н.О. 12. Ірина Андріївна – (цікавий співрозмовник, цікава співрозмовниця). 13. Довідка видана Давидовій Т.І. про те, що вона дійсно працює на посаді (бібліотекаря, бібліотекарки) в ліцеї № 20 м. Харкова.

Вправа 8. Проаналізуйте правильність вживання прикметників. Відредагуйте речення.

1. Полімербітумна плівка в два з половиною рази дешевше армогідроугли. 2. Кімната після ремонту стала більш затишнішою. 3. Це був самий цікавий матч сезону. 4. Дні стали більш коротшими. 5. Квіти – самий найприємніший подарунок для жінки. 6. Стаж його роботи на підприємстві не більше чотирьох років. 7. Кузьменко сьогодні зловив найбільш величезну рибу. 8. Вимогливіше Анастасії Павлівни вчительки немає. 9. Це був мій найбільш гарний відпочинок. 10. Більш цікавішої книжки годі й шукати. 11. Це один із самих відомих творів письменника. 12. Стан хворого став більш кращим. 13. Магазин пропонує офісні меблі самих вишуканих форм. 14. Це порушення було більш серйознішим, чим попереднє. 15. Самі найбільші родовища мармуру – в Італії та Греції. 16. Інтернет допоможе вам знайти партнера в самі короткі строки. 17. Який метод, на вашу думку, найбільш ефективніший? 18. Фірма доставляє вантажі у самі найкоротші строки. 19. Ця апаратура нас влаштовує тому, що вона дешевше тої. 20. Марія молодше мене на два роки.

Вправа 9. Відредагуйте речення.

1. У своєму атестаті я не маю жодної трійки. 2. Ми дуже вдячні за можливість ознайомитися з рекламою продукції вашої фірми. Вона справила на нас приємне враження. 3. Надія Петренко написала прекрасну пісню, вона відома всій країні.

4. Тепер ти, Петре, знаєш, що відчуває людина, коли його зневажають. 5. У кімнаті було повно меблі, яка заважала вільно пересуватись. 6. Нам підійде любий документ із фотокарткою. 7. Сьогодні директора немає, зайдіть в другий раз. 8. Значна кількість науковців узяла участь у секційних засіданнях. Їх виявилось багато. 9. Сергій працює з Володимиром кілька років. За цей час він досяг значних успіхів. 10. Інженер Григоренко закінчив роботу над проєктом, він наполягає на якнайшвидшому його обговоренні. 11. До заяви додаю мою автобіографію. 12. Доповідач висловив свою власну думку. 13. Зростання професіоналізму студента розглядають як розширення його предметних знань, здібностей, професійних намірів. 14. Розглянуто ряд сучасних наукових робіт, пов'язаних з оцінюванням якості продукції, процесів та послуг, визначено їхні недоліки та можливі межі застосування. 15. При підготовці майбутніх фахівців у закладах фахової передвищої освіти необхідно активізувати їх пізнавальну діяльність у процесі навчання через інноваційні технології. 16. Слід відзначити особливе значення вчителів закладів загальної середньої освіти та вихователів закладів дошкільної освіти, які мають безпосередню взаємодію з дітьми та батьками, які можуть оперативно відреагувати і повідомити про випадки насильства в родині. 17. Проведена робота стала основою розроблення алгоритму моніторингових досліджень у спеціалізованому закладі загальної середньої освіти, який складається з таких кроків. 18. Однією з проблем сучасної вищої освіти є створення умов для здобувачів, які сприятимуть розвитку їхніх творчих здібностей.

Вправа 10. Замініть цифри словами.

1. Близько 50 % усього устаткування зберігається на цьому складі. 2. У пансіонаті щорічно відпочиває до 2460 осіб. 3. Наклад газети збільшився з 247 тисяч примірників до 876 тисяч. Вартість передплати збільшилась до 6590 гривень. 4. Збори 246 голосами проти 44 прийняли рішення про перевибори керівництва цеху. 5. Прогонові будови моста ім. Є.О. Патона складаються з 264 однотипових великих блоків (довжина кожного – 29 м). 6. Підраховано, що Олександр Кониський послуговувався 141 псевдонімом, Пантелеймон Куліш –

47, Іван Франко – 99, Олена Пчілка – 44, Борис Грінченко – 34. 7. Найвище дерево – австралійський евкаліпт – досягає 155 метрів, тобто висоти тридцятиповерхового будинку.

Вправа 11. Зредагуйте речення. Поясніть характер помилок.

1. Двадцять двоє учнів отримали на випускному іспиті з математики четвірки. 2. Вітаємо Вас, шановний Андрію Миколайовичу, з семидесятиріччям. 3. Четверо таксі стояло на зупинці. 4. Двоє приятельок гаряче обговорювали останню серію телефільму. 5. Леонардо да Вінчі народився у тисячу чотириста п'ятдесят другому році. 6. Статутний капітал підприємства – 73,2 мільярдів гривень. 7. За сприятливих умов і високої агротехніки слива дає врожаї від сто до сто п'ятидесяти центнери з гектару. 8. 5,7 відсотків землі, яка належить приватному сектору, складає 25 проценти всього врожаю, зібраного в країні. 9. Напишіть розписку про одержання триста двадцять чотири тисячі вісімдесят гривень.

Вправа 12. Розкрийте дужки, мотивуйте вибір форми чи варіанта.

1. Черепаха живе близько (триста) років, кити – (п'ятдесят), слони – (сімдесят). Життя щуки вимірюється (сімдесят – вісімдесят) роками, білуги – (сто), сома – (шістдесят), вугра – (п'ятдесят п'ять), золотої рибки – (тридцять три). Серед птахів найдовговічніший – папуга, він доживає до (сто сорок) років. 2. Наше видавництво планує випускати (три, трьох) мовні словники. 3. Учора було продано (два, двоє; велосипеди) і (шість, шестеро; санчата). 4. Перша поштова марка з'явилась на світ у (тисячу дев'яцот сороковому, тисяча дев'яцот сороковому) році. 5. У пресконференції взяли участь (два, двоє; президенти). 6. Щоб виробити (сто, грами) меду, бджола збирає нектар із (сто дев'яносто тисяч) квітів. 7. Липи можуть досягати (тисяча)літнього віку, ялинки – (тисяча двісті)літнього. 8. Дальтонізм спостерігається у (п'ять десятих, відсотки) жінок і у (вісім, відсотки) чоловіків. 9. Дунай іноді замерзає на (півтора, місяць). 10. Ми обов'язково повинні сфотографуватись біля цього (двісті п'ятдесят)річного дуба. 11. Перед (півтора, студенти) виступив ректор. 12. Нещодавно наше

місто святкувало (вісімсот п'ятдесят)річчя. 13. Західна вершина Ельбрусу досягає (п'ять тисяч шістсот сорок два) метрів висоти над рівнем океану.

Вправа 13. Зредагуйте речення, з'ясувавши характер помилок.

1. Ми Вам співчуваєм, але допомогти нічим не можемо. 2. Відпочиваючи в Туреччині, мені надзвичайно сподобалося обслуговування. 3. Просю не перебивати мене. 4. Доповідач говорить по суті. 5. Спіткнувшись учора, у нього зламалася нога. 6. Залишаючи приміщення, світло обов'язково повинно вимикатись. 7. Панові Кравчуку виступать після пана Остапенка. 8. Я хотю попередити Вас. 9. Омельченко – знаючий працівник. 10. Починаючи збори, у мене спочатку була невпевненість у їхній необхідності. 11. Починаючи вивчати проблему, йому бачилась можливість її практичного застосування. 12. Знайомлячись з експозицією музею, екскурсоводу було поставлено відвідувачами багато запитань. 13. Сидя біля телевізора, псується зір. 14. Приїхавши у Чернігів, нами були відвідані майже всі музеї. 15. Розірвавши конверт, лист був одразу прочитаний.

Вправа 14. Зредагуйте слова та словосполучення.

1. Усі бажаючі; біжучий рядок; головуючий на засіданні; діюче законодавство; думаюча людина; енергозберігаючі лампи; інакомислячий; жарознижуючий засіб; зволожуючий крем; знаюча людина; існуючі кордони; існуючі методи; комплектуючі деталі; контролюючий орган; координуючий центр; лідируюча команда; мандруючий сюжет; миючий засіб; оточуючі люди; потопаючий; плаваючий графік; підростаюче покоління; переважаюча думка; працюючий; сидячі місця; хвилюючі слова; виступаючий; керуючий; знеболуючий засіб.

2. Бюро по працевлаштуванню; висновки по викладеному; викликати по службовим справам; зауваження по доповіді; відпустка по хворобі; називати по імені; помилитися по неувважності; рекомендації по догляду за хворим; йти біля години; при всіх обставинах, при житті був маловідомим; при виконанні службових обов'язків, при умові; при кипінні.

3. Приймати міри, згідно плану, на слідуючий день, прийняти участь, машинобудівничий завод, бувший директор, оцінка по фізиці, охорона оточуючого середовища, технічне обслужування, інструктор по техніці безпеки, електросіть, вимірюючий пристрій, важке матеріальне положення, дякую Вас, згідно розкладу, теплові сіті, досягнення в області машинобудування, дякуючи підтримці, дружнє відношення, річ йдеться про учнів, по місцю роботи, заключити угоду, здавати екзамени, у прошлому році, любе питання.

Вправа 15. Запишіть подані слова, урахуйте зміни, які відбулися в українському правописі (правопис і стислий виклад змін міститься на сайті ДО).

Агатово/чорний, асиметрично/розміщений, безпроцентно/виграшний, букво/друкувальний, вічно/живий, інтенсивно/забарвлений, геліо/електричний, оборонно/наступальний; джаз/оркестр, близько/східний, блок/діаграма, магніто/механічний, індустриально/відсталий, народно /визвольний, електро/оптичний, моно/хроматичний, електронно/променевий, авто/адаптер, метало/пластинчастий, широко/смуговий, аудіо/метрія, відео/термінал, блок/схема, радіо/випромінювання, фото/термо/пластичний, теле/прес/центр, агро/бізнес, алко/тест, арт/ринок, боді/арт, боди/білдинг, веб/сторінка, гео/політика, еко/продукти, економ/клас, євро/зона, прес/конференція; псевдо/наука; смарт/годинник, смарт/карта; соціо/сфера, бліщ/опитування, максі/одяг, мікро/хвили, міні/блок, міні/диск, преміум/клас; супер/маркет, топ/менеджер, інтернет/видання, піар/акція, пів/аркуша, пів/міста, пів/Європи, пів/день, пів/куля, пів/острів.

Практичне заняття № 9. Культура усного професійного спілкування.

Мета: закріплення знань про особливості усного професійного спілкування; вироблення навичок нормативного використання мовних засобів сучасної української мови в усному професійному спілкуванні.

Теоретичні питання:

1. Види, типи і форми професійного спілкування. Основні закони спілкування. Стратегії спілкування.
2. Професійний мовленнєвий етикет.
3. Невербальні компоненти спілкування.
4. Гендерні аспекти спілкування.

Методичні рекомендації. Підготовка до заняття передбачає опрацювання конспекту лекцій, рекомендованої літератури. Основну увагу під час роботи слід звернути на такі поняття, як *мовленнєвий етикет, форми професійного спілкування, невербальні засоби спілкування, гендер, сексизм, андроцентризм, гендерно чутливе мовлення.*

Рекомендована література: 2,3, 6, 7, 17, 18.

Інтернет-ресурси: 7 – 14.

Вправа 1. Наведіть різноманітні варіанти відповідей на питання, поясніть свій вибір:

- як справи?
- як життя?
- як Ви себе почуваєте?
- як батьки?
- що нового?
- що сталося?

Вправа 2. Наведіть синонімічні варіанти до виразів і поясніть різницю в уживанні:

- добрий день;
- згоден;
- ні;
- не переживайте;
- пробачте;
- я думаю, що...
- до побачення!

Вправа 3. Доберіть етикетні формули (по кілька варіантів) до таких телефонних службових ситуацій:

- а) той, хто телефонує, забув назватись; тоді ви...;
- б) до телефону підійшов не той, хто вам потрібен; тоді ви ...;
- в) просять не вас, а іншу людину; тоді ви...;
- г) виявилось, що абонент помилився номером; тоді ви...;
- г) ви помились номером, тоді ...
- д) під час телефонної розмови, яку розпочали ви, відбулося роз'єднання; тоді...;
- е) під час телефонної розмови, яку розпочав ваш співбесідник, відбулося роз'єднання; тоді...

Також пригадайте правила користування мобільним телефоном, запишіть три, на вашу думку, найважливіших.

Вправа 4. Відредагуйте телефонний діалог, залучивши доречні етикетні конструкції.

- Добридень.
- Здрастуйте. Хто ви?
- Обласний архів. Покличте Петра Сергійовича!
- Його немає.
- То, може, ви знаєте, коли відбудеться презентація «Історії України» за матеріалами Івана Крип'якевича?
- Заплановано на сімнадцяте листопада.
- Працівники нашого архіву можуть допомогти вам з організацією майбутнього заходу.
- Можна.
- До кого звернутися за вказівками?
- До завідувача бібліографічного відділу нашої бібліотеки.

Вправа 5. Змодельуйте типову ситуацію ділової телефонної розмови: а) телефонуєте ви; б) телефонують вам.

Вправа 6. Відредагуйте телефонну розмову.

- Алло. Це хто?
- Стеценко. А хто Вам треба?
- Петро Іванович. Я не знаю, як його прізвище.
- А хто це дзвонить?
- Яка різниця? Я хотів би поговорити з Петром Івановичем.
- Зараз йому ніколи з Вами говорити.

Вправа 7. Оберіть на ваш вибір одне завдання з-поміж наведених.

- Змодельуйте діалог, яка відбувається між керівником установи та особою, яка за власним бажанням хоче звільнитися з роботи.
- Ваш колега повідомляє про ситуацію, яка, на вашу думку, описана неправдиво. Змодельуйте можливий діалог між вами та колегою.
- Змодельуйте ситуацію і складіть діалог, у якому висловлюється незадоволення вчинком колеги з можливими відповідями на висловлені зауваження.
- Вам треба подякувати старшому за віком колезі за послугу. Як це краще зробити (змодельуйте ситуацію).
- Ви вітаєте колегу з ювілеєм. Змодельуйте дві відповідні ситуації (начальник/підлеглий) за умови, що ювіляр – жінка.
- Уявіть ситуацію: Ви берете участь у конкурсі на заміщення вакантної посади. Резюме, яке подавали раніше, дирекція розглянула і запросила вас на співбесіду. Змодельуйте діалог, який міг би відбутися між вами та умовним роботодавцем.

Вправа 8. До слів, поданих у першій частині, доберіть слова з частини другої, поставивши їх у кличному відмінку. Які з утворених словосполучень-звертань варто використовувати в професійному спілкуванні? Продублюйте словосполучення, утворивши форми жіночого роду.

I. Дорогий, шановний, високоповажний, рідний, вельмишановний, високодостойний, милий, глибокошановний.

II. Професор, президент, міністр, пан прем'єр, друг, лікар, добродій, брат.

Практичні заняття № 10-11. Ділові папери як засіб писемної професійної комунікації.

Мета: закріплення знань про ділові папери як засіб писемної професійної комунікації; вироблення навичок укладання основних документів щодо особового складу, інформаційних документів, документів колегіальних органів, дотримання норм сучасної української літературної мови під час створення документів.

Теоретичні питання:

1. Класифікація документів. Національний стандарт України.
2. Склад реквізитів документа. Вимоги до змісту та розташування реквізитів. Вимоги до бланків документів. Оформлювання сторінки. Вимоги до тексту документа.
3. Резюме. Характеристика. Заява. Автобіографія. Особовий листок з обліку кадрів. Наказ щодо особового складу. Трудова книжка. Трудовий договір. Трудова угода.
4. Повідомлення про захід. Звіт. Службова записка. Протокол, витяг із протоколу. Етикет службового листування.
5. Відмінювання прізвищ, імен, по батькові.

Методичні рекомендації. Готуючись до практичного заняття, слід опрацювати рекомендовану літературу, звертаючи особливу увагу на систему мовних засобів офіційно-ділового стилю, також специфіку укладання найуживаніших документів.

Рекомендована література: 4 – 7, 18.

Інтернет-ресурси: 3, 6.

Вправа 1. З-поміж рядів синонімічних форм етичних формул виберіть властиві офіційно-діловому стилю.

Вітання. Добрий ранок! Доброго ранку! Добрий день! Доброго дня! Добридень! Добрий вечір! Вечір добрий! Доброго вечора! Добровечір! Здрастуйте! Привіт! Салют! Вітаннячко! Здоров був! Вітаю! Скільки літ...
Прийміть найщиріші побажання.

Звертання. Вельмишановні пані та панове! Богдане! Пане господарю! Шановна громадо! Пані Миронюк! Пане, пані! Добродію, добродійко! Дорогі діти! Пане професоре! Пане Ажнюк! Високоповажний пане! Шановний суддя! Пане Володимире! Коханий (а)! Поважне товариство! Шановні колеги! Тату! Іване Васильовичу! Ганно Семенівно! Ваше Святосте!

Знайомство. Прошу познайомитись з паном... Дозвольте відрекомендувати Вам... Мене звуть... Знайомтесь: це голова... Мого колегу звуть... Це - ...

Вибачення. Вибачте. Прошу вибачення. Щиро прошу вибачення за... Хочу вибачитися за... Більше не буду. Вибачте мені. Пробачте. Даруйте. Простіть. Винен. Перепрошую. Хочемо щиро перепросити Вас за... Вибачай. Даруйте за клопіт. Сподіваюсь, що не потурбував вас. Мені дуже шкода.

Втішання. Прийміть наші співчуття. Прийміть наші щирі співчуття. Співчую Вам. Сумуємо з приводу... Поділяю Ваше горе (невимовну втрату). Надсилаємо (висловлюємо) Вам наше співчуття... У твоїй біді ми з тобою... Просимо Вас не розчаровуватися, у Вас все вийде... Вони не вартують Ваших сліз... Яке горе... Яке нещастя... Ці неприємності незначні, гадаю, Ви їх достойно подолаєте.. Не занепадай духом. Усе буде добре. У твоїй біді ми з тобою.

Несхвалення. На жаль, це неможливо. Ні, не так. На жаль, така позиція для нас неприйнятна... На превеликий жаль, так бути не може... Ні і ще раз ні! Дякуємо, але... Нічого подібного... Добре було б, якби... проте... Ми не згодні... Вибачте (пробачте), ні. З цим не можна погодитись. Як це? Невже так може бути?! Ні, на жаль, ми не можемо... Як Вам не соромно! Це не серйозно... Це марнування часу. Не варто про це нагадувати. Шкодную (шкода), але я мушу відмовити. Нічого подібного. Ви не маєте рації. Про це не може бути й мови.

Вдячність. Спасибі. Дякую. Щиро вдячний. Щиро дякую. Велика подяка. Дозвольте висловити вдячність. Висловлюю вдячність. Вік не забуду. Велике спасибі. Глибоко вдячний. Красно дякую. Глибоко вдячний. Вельми вдячний. Висловлюю подяку. Я твій боржник. Цей лист – вияв нашої вдячності. Будемо вдячні, якщо Ви... Дякуємо за надану змогу (пропозицію)...

Прощання. До побачення. Ходи здоровий. Всього найкращого. На добраніч. На все добре. Прощайте. До нових зустрічей! Дозвольте відкланятись. До зустрічі. До завтра. Кланяюсь. До нових зустрічей. Щасливо. Бувай. Привіт сім'ї. З повагою. З найкращими побажаннями... Залишаємося з пошаною...

Вправа 2. Від запропонованих імен утворіть чоловічі й жіночі імена по батькові. Анатолій, Артем, Богдан, Валерій, Василь, Віталій, Георгій, Григорій, Євген, Євгеній, Ігор, Микола, Юрій.

Вправа 3. Провідмініайте запропоновані ПІБ: Савченко Любов Григорівна, Шевченко Анатолій Петрович, Антонюк Володимир Семенович, Майборода Ірина Іванівна, власне ПІБ.

Вправа 4. Складіть листа (на ваш вибір) з метою:

- з'ясувати можливість для здобувачів і здобувачок пройти виробничу практику на підприємстві;
- висловити подяку за плідну співпрацю;
- привітати колектив підприємства, з яким ви співпрацюєте протягом тривалого часу, з річницею заснування;
- привітати колектив ПТЗО з професійним святом (Днем автомобіліста і шляховика, Днем металурга, Днем машинобудівника, Днем енергетика тощо);
- з проханням направити кращих випускників на роботу на ваше підприємство;
- до свого знайомого з проханням надіслати книгу;
- до шкільного/ої вчителя / вчительки, якого /яку ви часто згадуєте.

Вправа 5. З поданих нижче варіантів слововживання в текстах документів оберіть (підкресліть) правильні, усно аргументуйте свій вибір.

І. Виборна компанія – виборна кампанія – виборча кампанія, ефективний засіб (для миття посуду) – ефектний засіб (для миття посуду), високий показник продуктивності праці – високий покажчик продуктивності праці, свідоцтва очевидців – свідчення очевидців, взяти участь – прийняти участь, квартира з усіма зручностями – квартира з усіма зручностями – квартира з усіма вигодами – квартира з усіма вигодами, піднімати питання – ставити питання – порушувати

питання, житель України – мешканець України, житель квартири – мешканець квартири, ставлення до проблеми альтернативної військової служби – відношення до проблеми альтернативної військової служби, особовий склад підрозділу – особистий склад підрозділу, повістка дня – повістка денна – порядок денний, тактовна поведінка з підлеглими – тактична поведінка з підлеглими, ціль навчання – мета навчання – задача навчання.

II. Опирайтесь на досвід – спиратись на досвід, магазин працює круглу добу – магазин працює круглі сутки – магазин працює цілу добу – магазин працює цілодобово – магазин працює круглодобово, незважаючи на складне фінансове становище – не дивлячись на складне фінансове становище, звідси впливають такі висновки – звідси впливають слідувачі висновки – звідси витікають такі висновки – звідси впливають наступні висновки, торкатися цієї проблеми – торкатися до цієї проблеми, важлива галузь діяльності – важлива сфера діяльності – важлива область діяльності, заключити угоду – укласти угоду, чинне законодавство – дійсне законодавство – існуюче законодавство – діюче законодавство, інтереси виробника і споживача співпадають – інтереси виробника і споживача збігаються, заступник голови міськвиконкому з організаційних питань – заступник голови місьвиконкома по організаційним питанням – замісник голови міськвиконкому по організаційних питаннях, потрібні добавочні капітальні вкладення – потрібні додаткові капітальні вкладення.

III. Дякую вас – дякую вам, більшість працівників починає роботу у вісім годин – більшість працівників розпочинає роботу о восьмій годині – більшість працівників розпочинають роботу у вісім годин, по наказу ректора – за наказом ректора – згідно наказу ректора – згідно з наказом ректора, заслуговувати уваги – заслуговувати увагу – заслуговувати на увагу, працювати по сумісництву – працювати за сумісництвом, завідувач кафедри – завідувачий кафедрою – завідувач кафедри – завідувач кафедрою, у справі немає акта перевірки – у справі немає акту перевірки – у справі немає акту провірки, рішення недосконале по багатьох причинах – рішення недосконале по багатьом причинах – рішення недосконале з багатьох причин.

IV. Протягом місяцю – на протязі місяця – протягом місяця – на протязі місяцю, ввести до складу правління – ввести у склад правління, за ініціативою працівників – з ініціативи працівників – по ініціативі працівників, звільнити по власному бажанню – звільнити за власним бажанням, високий ступінь відповідальності – висока ступінь відповідальності, хворі з гострим боєм приймаються без черги – хворі з гострою біллю приймаються поза чергою – хворих з гострим боєм приймаємо поза чергою, вступати в університет – поступати до університету – поступати до університета – вступати до університету, до відома платників – для відома платників – до відому платників – для відому платників.

V. У нових жилих масивах – у нових житлових масивах, заходи під відкритим небом – заходи просто неба, мусор прибирають регулярно – сміття прибирають регулярно, проїжджа частина вулиці – проїжджа частина вулиці, громадський транспорт перегружений – громадський транспорт переповнений – громадський транспорт перевантажений, в продажі є борошно – у продажу є борошно, звертатися в будь-яке поштове відділення – звертатися в любе поштове отделение, подайте правильний адрес – подайте правильну адресу.

VI. Директор приймає по службовим справам з трьох годин – у службових справах директор приймає після третьої години, піти по ділам служби – піти у службових справах, саме основне питання – найважливіше питання, першим ділом треба... – насамперед треба..., ми настоюємо на тому, щоб... – ми наполягаємо на тому, щоб..., пропозиції по поліпшенню роботи – пропозиції щодо поліпшення роботи, явочний лист – реєстраційний список присутніх, лишити прав власності – позбавити прав власності, певну долю витрат приймає на себе власник – частину витрат бере на себе власник, створено сітку підприємств – створено мережу підприємств.

Вправа 6. Прочитайте подані речення, відредагуйте їх та запишіть правильні варіанти.

1. Він не мав ніякої уяви про те, що сталося. 2. Багатотисячний читач, культурний, доброзичливий, є тим постійним адресантом, до якого ми звертаємося кожним своїм твором. 3. Місцевком і адміністрація підготували

ювілярові адресу. 4. Особиста справа – це сукупність документів, що містять найповніші відомості про працівника. До неї входять заява, особистий листок з обліку кадрів чи анкета, автобіографія, копії документів за освіту, витяг з наказу про зачислення на роботу та інші документи по особистому складу, що стосуються працівника. 5. Він має статус юридичного лиця. 6. Певна річ, жодна інструкція чи настанова не може передбачити всіх тонкощів проведення виборчої компанії. 7. Громадяни України називають свої гроші гривнями. 8. Директорові заводу мимохідь довелося приймати адміністративні міри. 9. Я оцінила її делікатність. Що не говори, людина тактична, вміє добре слово сказати. 10. У Шевченківському районі міста Києва основано фонд допомоги малоїмущим. 11. Дільничому інспекторові не пощастило отримати переконливих свідощів від...

Практичні заняття № 12 – 14. Основні жанри наукового стилю (план, тези, анотація, конспект, реферат, рецензія). Правила бібліографічного опису джерел, оформлювання покликань. Основні вимоги до виконання та оформлювання курсової, магістерської робіт.

Мета: систематизація знань про професійний науковий виклад думки, формування вмінь оформлювати результати наукової діяльності.

Теоретичні питання:

1. План, тези, конспект як важливий засіб організації розумової праці.
2. Анотування і реферування наукових текстів.
3. Основні правила бібліографічного опису джерел, оформлювання покликань.
4. Реферат як жанр академічного письма. Складники реферату.
5. Стаття як самостійний науковий твір. Вимоги до наукової статті.
6. Основні вимоги до виконання та оформлювання курсової, бакалаврської, магістерської робіт.
7. Рецензія, відгук як критичне осмислення наукової праці.

Методичні рекомендації. Підготовка до занять має на меті опрацювання конспекту лекцій і рекомендованої літератури. Набуті теоретичні знання передбачають практичну реалізацію: укладання анотації, тез наукової статті, робота з бібліографією, редагування наукових текстів.

Рекомендована література: 4, 6, 7, 9, 11, 12, 14, 17, 18.

Інтернет-ресурси: 1 – 5, 13, 14.

Вправа 1. Запишіть подані джерела згідно з правилами оформлення бібліографії (за ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання)

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Укладач і головний редактор В.Т. Бусел. Київ. Видавництво ВТФ «Перун». 2002. 1440 сторінок.
2. Селігей П. Що нам робити із запозиченнями? Журнал «Українська мова», рік видання – 2007, №3, сторінки 3 – 16.
3. Космеда Т. А. Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика : [колект. моногр.] / Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова, Л. М. Саліонович, О. В. Халіман. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди ; Дрогобич : Коло, 2014. – 472 с.
4. Галузинська Л.І., Н.В. Науменко, В.О. Колосюк. Українська мова (за професійним спрямуванням). Навчальний посібник – К., Знання. 2008, 430 с.
5. Словник гендерних термінів [Електронний ресурс] / Укладач З. В. Шевченко. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. – 336 с. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=J8tBDwAAQBAJ&pg=PA49&lpg=PA49&dq=#v=onepage&q&f=false>
6. Марусик Т. Здобутки і втрати мовної політики в умовах прямої воєнної агресії та гібридної війни. Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ: збірник наукових праць. Київ. Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019, с.175 – 188.

Вправа 2. Ознайомтесь із текстами анотацій наукових статей, визначте типові лексико-граматичні конструкції.

Чуєшкова О.В. Становлення терміносистеми гендерної лінгвістики

У статті розглянуто терміносистему гендерної лінгвістики. Окреслено деякі проблеми у формуванні термінології, зокрема труднощі у виявленні її складу, наявність значної кількості синонімів і варіантів, розбіжності стосовно визначення й правопису окремих термінів. Наголошено на тому, що аналізована терміносистема, перебуваючи на етапі становлення, потребує всебічного дослідження, унормування та стандартизації.

Ключові слова: гендер, синонімія, варіантність, терміносистема гендерної лінгвістики, унормування термінології.

Губарева Г. А. Особливості вербалізації концепту ДРУЖБА в інтернет-комунікації.

У статті з'ясовано специфіку мовного вираження концепту ДРУЖБА в інтернет-комунікації на матеріалі україномовних форумів із відповідною темою. Виявлено змістові елементи досліджуваного концепту, способи їх актуалізації (через оцінні судження, семантику ключових слів, опис конкретних життєвих ситуацій, вербалізацію стереотипів, залучення прецедентних феноменів); схарактеризовано концептуальне розрізнення лексем *друг* / *знайомий*, *товариш*. Підкреслено, що залежно від індивідуальної системи цінностей мовця стереотипи дружби можуть підтверджуватись або заперечуватись.

Ключові слова: концепт, стереотип, оцінка, інтернет-дискурс.

Пристайко Т. С., Зірка В. В. Внутрішня форма слова як чинник прагматичного варіювання значення (досвід інтерпретації ідеї О. О. Потебні).

У статті на основі інтерпретування концепції О. О. Потебні проаналізовано роль внутрішньої форми слова як одного з чинників виникнення прагматичних варіантів; на матеріалі прикметника *пра-вильний* розглянуто креативний потенціал внутрішньої форми слова; доведено, що, незважаючи на численність можливих прагматично обумовлених уживань атрибута, яка підтримується конвенційністю самого поняття «пра-вильного», його внутрішня форма присутня в усіх випадках використання лексеми.

Ключові слова: феноменологічна концепція внутрішньої форми слова, прагматична обумовленість, прототипичне значення, прикметник правильний.

Пономаренко В. Д. Особливості внутрішньої форми похідних слів із предметно-особовим значенням.

У статті проаналізовано особливості внутрішньої форми похідних слів, у семантичній структурі яких одночасно реалізується значення особи і значення предмета. Визначено семантичні моделі похідних із предметно-особовим значенням. Установлена залежність між фразеологічністю семантики, властивою для значної кількості похідних, і їхньою внутрішньою формою.

Ключові слова: внутрішня форма, фразеологічність семантики, словотвірне значення, мотивувальна ознака, твірне слово, дериват.

Трофимович Т. Г. Історична ономасіологія як спосіб пізнання мовної свідомості і закономірностей номінативної діяльності людини.

У статті аналізується роль історичної ономасіології як розділу лінгвістичної семантики в установленні закономірностей появи нового найменування. Розглядаються особливості функціонування мовної свідомості, етапи його руху в процесі номінативної деривації. Виявляється поняття множинної мотивації похідного найменування, простежуються шляхи того, як розуміння знаходить засоби свого мовного виразу.

Ключові слова: ономасіологія, номінація, лінгвістична семантика, похідне найменування, номінативна деривація.

Боярова Л. Г. Наукові ідеї Олександра Потебні в глобалізаційному світі.

У статті розглянуто наукові погляди О. Потебні – ученого XIX століття – у контексті глобалізаційних процесів у XXI столітті. Подано думки О. Потебні соціологічного характеру, які є важливими для сучасної доби: про національну мову та її роль у житті суспільства й кожної людини, про національну ідентичність та денаціоналізацію. Обґрунтовано, що значущість наукових ідей О. Потебні зростає з розвитком світових інтеграційних процесів і появою соціогуманітарних проблем глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, національна ідентичність, національна мова, денаціоналізація.

Вправа 3. Опрацюйте тези доповідей, виголошених на науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнів. Визначте спільні риси текстів тез доповідей з різних галузей сучасної науки (мета, обсяг, зміст, структура, ілюстрації, цитати, висновки, типові мовні конструкції тощо) та сформулюйте спільні (в усіх галузях знань) вимоги до тез наукових доповідей.

Вправа 4. Ознайомтесь із текстами рецензій, прокоментуйте структуру, визначте типові лексико-граматичні конструкції.

РЕЦЕНЗІЯ

**на статтю Оксани Василенко «Про поняття оптимальної довжини терміна
(на матеріалі економічної термінології)»**

Сучасний етап розвитку мовознавства позначається пильною увагою до термінознавчих проблем, що зумовлено постійним збільшенням обсягу термінологічної лексики як важливого складника літературної мови. Матеріали численних досліджень переконують у тому, що в сучасних терміносистемах переважають неоднослівні терміни. З огляду на сказане, звернення Оксани Василенко до проблем надслівної номінації в термінологічній сфері видається актуальним.

Увагу авторки привернули багатокomпонентні терміни субмови ринкових відносин. У термінознавстві питання граматичної структури дво- та трикомпонентних термінів знаходить усебічне висвітлення; специфіка ж багаточленних економічних терміносполучень не була предметом детального розгляду, що зумовлює новизну проведеного дослідження.

Розглядаючи конструкції, що містять у своєму складі від чотирьох до восьми компонентів, авторка наголошує на правомірності віднесення їх до одиниць термінологічного призначення. Багатокomпонентність, на думку дослідниці, не стоїть на заваді цілісного сприйняття відповідного словосполучення як терміна, оскільки саме такі словосполуки здатні з максимальною точністю та повнотою відображати відмітні ознаки складних

понять. Проаналізовані найменування є засобом деталізації понять та способом позначення явищ, що не можуть мати однослівного закріплення. Слушним видається висновок авторки про шкідливість формального підходу для розв'язання проблеми оптимальної кількості компонентів терміна. Не можна не погодитись з міркуваннями О. Василенко щодо превалювання критерію точності над стислістю.

Значення аналізованої статті полягає у поглибленні знань про синтаксичний спосіб термінотворення. До недоліків можна віднести захоплення авторкою ілюстративним матеріалом. Стаття Оксани Василенко містить цікаві спостереження й заслуговує на опублікування.

РЕЦЕНЗІЯ

на навчально-методичний посібник

Є. В. Ткаченко

«Основи теорії комунікацій»

Теорія комунікацій – порівняно молода галузь наукового знання – лише останніми десятиліттями стала набирати статусу самостійної академічної дисципліни в нашій системі вищої освіти. Посилений інтерес до проблем комунікації як з боку українських науковців, так і суспільства в цілому спричинений необхідністю комунікативних знань і навичок для ефективної діяльності не лише в професійній, а й у будь-якій соціокультурній сфері. Отже, опанування базовими науковими засадами із теорії комунікацій є вкрай необхідним завданням у ході підготовки саме спеціалістів із інформаційної діяльності, через що актуальність видання відповідних навчальних і навчально-методичних матеріалів не викликає сумніву.

Рецензований навчально-методичний посібник Є. В. Ткаченко з основ теорії комунікації має на меті зорієнтувати студентів – майбутніх документознавців – щодо змісту і структури навчального курсу. Відповідно, викладено зміст навчальної дисципліни «Основи теорії комунікацій», подано та коротко охарактеризовано теми семінарських занять, окреслено коло питань, що

студенти мають опрацювати самостійно. Для студентів заочної форми навчання розроблено тематику контрольних робіт (рефератів) та методичні рекомендації до їх виконання. Важливим з методичного погляду є досить великий список літератури та інформаційних Інтернет-ресурсів, що їх можуть використовувати студенти під час підготовки до занять чи іспиту.

Схвальним є й те, що методичні матеріали одночасно розраховані на студентів і денної, і заочної форм навчання.

Посібник Є. В. Ткаченко укладено відповідно до типової навчальної програми дисципліни «Основи теорії комунікацій» і відповідає всім методичним вимогам, що висувуються до такого типу видань.

Вправа 5. Складіть повну бібліографію до однієї з актуальних (або цікавих для вас) проблем вашої спеціальності та оформіть її за чинними ДЕСТами.

Вправа 6. Прочитайте поради У. Еко щодо укладання попередньої бібліографії. Як ви здійснюєте первинний пошук інформації?

У перші дні не намагайтеся взяти в руки всі книги в бібліотеці, а займіться попередньою бібліографією. Переглядати каталог потрібно паралельно з переглядами посібників у довідковій залі. Якщо відшукаєте статтю за вашою темою, з великою гарною бібліографією, переписіть бібліографію всю. Замовлення в читальній залі доречно починати саме з цих книг. Якщо ви переглянули два—три довідкових видання, перехресним порівнянням бібліографій ви зможете виділити назви, що їх цитують усі. Ось вам і первісна ієрархія.

Вправа 7. Ознайомтесь зі статтею П. Селігея «Питоме і чуже в термінології: гармонія чи конфлікт?», розміщеною на сайті дистанційної освіти. Висловіть власну позицію стосовно проблем, порушених у статті. Укладіть анотацію та тези статті (вимоги до написання тез також розміщено на сайті ДО).

Вправа 8. виправте речення та назвіть характер порушень норми.

1) Запропоновано покроковий алгоритм визначення узагальненого показника якості об'єкту кваліметрії різної природи, застосовуючи інтегрування методом трапецій.

- 2) Розглянуто спосіб підвищення стійкості до перекидання мобільного крана, враховуючи коливання корисного навантаження.
- 3) Беручи платформу як базовий рівень, прямокутні координати з віссю X, Y - та Z встановлюються на перетині з центральною віссю обертання.
- 4) Виходячи з суті ключових компетентностей, правомірним є такий висновок.
- 5) Питання професійної самоосвіти розкриті в працях О. Василюшиною, О. Іоновою, І. Зязюном й іншими.
- 6) Авторами використовувався ще один вид залежностей для тримання оцінки показників якості на безрозмірній шкалі.
- 7) Проблеми методів оцінювання соціальної послуги соціального супроводу сімей, що перебувають у складних життєвих обставинах, вивчалися В. Лютим, К. Гаврилюком.
- 8) З метою відображення сучасного стану справ на загальнодержавному рівні нами детально вивчено нормативну-правову базу України.
- 9) У зв'язку з цим Урядом України вносяться зміни до попередніх нормативно-правових актів.
- 10) Нами проведено аналіз статистичних даних щодо кількості дітей пільгових категорій.
- 11) Відповідно до цього директорами закладів дошкільної освіти наказом призначається громадський вихователь.
- 12) Сучасними вченими за останні роки приділено багато уваги питанню диджиталізації в освіті.
- 13) Авторами зазначено, що саме учитель адаптує дітей до освітнього середовища.
- 14) І. Толмачовою показана важливість сформованості медіакомпетентності у майбутніх учителів.
- 15) Теоретичний матеріал при такій моделі навчання вивчається самостійно студентами до початку заняття.

- 16) Для проведення моніторингу нами пропонуються організаційні заходи тощо.
- 17) Т.Бінківською та Н.Глуховою обґрунтовано механізми державного управління системою надання соціальних послуг.
- 18) Науковцями досить широко досліджено поняття активізації навчальної діяльності.
- 19) Результати дисертаційного дослідження отримано автором самостійно в повному обсязі тощо.
- 20) Підйомні механізми з вантажозахоплювальним пристроєм на стрілі набули широкого поширення.
- 21) У результаті проведеного аналізу було виявлено, що існує ряд невирішених задач, рішення яких могло би надати можливість розробляти нові практичні методики.
- 22) Для обґрунтування поняття «педагогічні умови» в контексті вирішення проблем активізації, доцільно здійснити багатоаспектний аналіз цього поняття в контексті його вживання в науковій літературі та педагогічній практиці.

Вправа 9. Зредагуйте наведені словосполучення.

Речення довше словосполучення; виконано згідно вимог керівника; виконано у відповідності до мети роботи; дорівнює десяти відсотків; навчатися письму; оволодіти граматику української мови; нехтуємо цю похибку; наголосив цінність результатів дослідження; досягти високі результати; стаття важливіше реферату; розмовляв з двадцятьма учасниками; зафіксовано у сто двадцять джерелах; бракує дев'яносто двох сторінок; у роботі сто двадцять чотири сторінок; розіслав запрошення п'ятсот сорок двом учасникам конференції; рецензія про кваліфікаційну роботу; висновок менше вступу; анотація на статтю; більш точніше визначення; мною доведено протилежне; прочитати більше двісті тридцять сторінок; у статті аналізується проблема транспозиції; вибірка охопила близько п'ятсот п'ятдесят слововживань; матеріалом дослідження послуговували півтора тисяч фразеологізмів; цей розділ більш продуманіший; анкетування дві тисячі двох студентів; у тисячу дев'ятисот

шести десятому році; півтора мільйони гривнів; складає 80%; дякуючи категорії відмінка.

Вправа 10. Зредагуйте словосполучення та речення.

Проведено аналіз існуючих наукових підходів; профілактика є більш результативнішою, ніж подолання існуючих труднощів; ступінь використання учнями розвиваючих можливостей; гасіння сферичних коливань, яке відбувається за рахунок компенсуючих рухів стріли; винахід забезпечує надійний та ефективний керуючий процес для управління коливанням вантажу; пішоходи мають носити одяг зі світловідбиваючими елементами в темний час доби; результати можуть бути використані під час розробки та реалізації програми підтримки; технологія обробки графічної інформації; обробка та аналіз отриманих даних; переробка інформації в процесі розв'язання задач; перспективним напрямком є розробка оптимального нелінійного закону керування; створено автоматизовану інформаційно-телекомунікаційну систему, призначену для збору, зберігання і використання даних; постійний систематичний збір результатів діяльності педагогів, учнів та їхніх батьків; на сьогоднішній день їхні навчальні можливості обмежені; 60% вільних вакансій на ринку праці стосується комп'ютерної галузі; даний аспект дослідження докладно висвітлено в авторській праці; даний вид освітньої діяльності доцільно закріпити самостійною роботою студентів у робочих зошитах; у відповідності до реалій сьогодення майбутньому спеціалісту потрібна не лише інженерна, а й педагогічна підготовка; дослідження проводилося у відповідності до науково-дослідної роботи; так як ця залежність характеризується принципом симетрії; дорожньо-транспортні пригоди несуть збитки державам у розмірі від 3 до 5 % ВВП; співставлення запланованого та отриманого результату навчальної діяльності; протиріччя пояснюється тим, що інженерно-педагогічна спеціальність є поєднанням гуманітарного і технічного типів праці; інженер-комп'ютерщик; учбова соціальна квартира; нами було проаналізовано понад 100 термінів; за твердженням О. О. Селіванової, в даний час у фразеології існує, принаймні, 6 класів фразеологізмів; на протязі відомої

нам історії розвитку більшість слів змінювали їх значення; головним завданням проведеної роботи є ознайомлення з різними поглядами різних дослідників; таким чином, такими є основні типи фразеологічних одиниць, які широко використовуються фразеологами; фразеологія кожної мови вносить вирішальний внесок до формування образної картини світу.

Практичні заняття № 15 – 17. Комунікативні вимоги до мовної поведінки під час публічного виступу. Види публічного мовлення. Підготовка і виголошення наукової доповіді.

Мета: формування вмінь готувати текст наукової доповіді, виступати публічно.

Теоретичні питання:

1. Публічний виступ як важливий засіб комунікації переконання.
2. Мистецтво аргументації. Техніка і тактика аргументування. Мовні засоби переконування.
3. Комунікативні вимоги до мовної поведінки під час публічного виступу.
4. Види публічного мовлення.
5. Презентація як різновид публічного мовлення.
6. Культура сприймання публічного виступу. Уміння ставити запитання, уміння слухати.

Методичні рекомендації. Готуючись до занять, слід опрацювати матеріал лекції, рекомендовану літературу. Набуті теоретичні знання передбачають практичну реалізацію – виголошення в аудиторії наукової доповіді.

Рекомендована література: 1, 10, 13, 18.

Інтернет-ресурси: 9.

Відеоматеріали: 2 – 23.

Вправа 1. Підготуйте і виголосіть доповідь тривалістю до 15 хвилин на одну із запропонованих тем:

1. Мовне законодавство в Україні.
2. Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: ґрунтовний аналіз.

3. Використання функціональних стилів у професійній діяльності.
4. Роль культури мовлення в професійній діяльності фахівця.
5. Формування й розвиток фахової термінології (економічної, математичної, фізичної тощо залежно від спеціальності здобувача/ки).
6. Українське термінознавство: етапи розвитку.
7. Лексикографія як прикладна галузь мовознавства.
8. Термінологічні словники та їх значення в професійній діяльності фахівця.
9. Сучасний стан розвитку української термінології (економічної, математичної, фізичної тощо залежно від спеціальності здобувача/ки).
10. Особливості усного професійного спілкування фахівця.
11. Запозичення в сучасних терміносистемах.
12. Соціальний діалект в галузі комп'ютерних наук, економіці, енергетиці тощо (залежно від спеціальності здобувача/ки).
13. Системні відношення в термінології (багатозначність, синонімія, антонімія, омонімія, гіперо-гіпонімія).
14. Метафора як спосіб термінотворення.
15. Терміни і професіоналізми у фаховому мовленні.
16. Гендерні проблеми професійного спілкування.
17. Гендер в освіті.
18. Прояви сексизму й андроцентризму в професійному спілкуванні.
19. Публічне мовлення та його особливості.
20. Мовленнєвий етикет у професійному спілкуванні.
21. Мовленнєва етикетна поведінка.
22. Стандартні висловлювання як явище писемного ділового мовлення.
23. Прояви маскулінності та фемінності у мовній діяльності індивіда.
24. Стратегії і тактики мовної поведінки у професійному спілкуванні чоловіків та жінок.
25. Гендерні особливості етикетного спілкування.
26. Гендерні дослідження у педагогіці.
27. Прояви гендерної ідентичності у педагогічній діяльності.

28. Гендерні стереотипи у мовленнєвій діяльності.
29. Гендерний аспект професійного спілкування.
30. Новий український правопис 2019: основні зміни.
31. Будь-яка інша тема на вибір здобувача/ки, заздалегідь погоджена з викладачем.

Вправа 2. Підготуйте презентацію вашої наукової доповіді, зважаючи на такі чинники: оптимальний обсяг, урахування вікових особливостей і рівня підготовки глядачів; науковість і достовірність; урахування особливостей сприйняття інформації з екрана (бажано текстову інформацію звести до мінімуму, скористатися схемами, діаграмами, рисунками, фотографіями, анімацією, фрагментами фільмів. Важливим є співвідношення кількості різних елементів презентації та їх послідовності); естетичність (кольорове поєднання, витриманість стилю в оформленні слайдів; не бажано, щоб тон відвертав увагу від розташованого на ньому тексту).

Вправа 3. Виголосивши наукову доповідь, порівняйте її оцінювання викладачем та слухачами з власною оцінкою. Сформулюйте, враховуючи висловлені слухачами зауваження, рекомендації й поради для себе як доповідача. Поміркуйте, як уникнути хвилювання, поводити себе перед аудиторією, читати чи розповідати текст, користуватися жестами, як завоювати увагу і симпатію аудиторії.

Вправа 4. Проаналізуйте виступи ваших одногрупників/одногогрупниць за такими критеріями:

- чи виявив доповідач /доповідачка достатній кругозір?
- чи показав доповідач /доповідачка компетентність у своїй галузі?
- чи виявив захопленість своїм предметом?
- чи був доповідач достатньо природним?
- чи імпонувала вам манера викладу?
- чи володів доповідач гарною дикцією й артикуляцією?
- чи було мовлення доповідача літературним?

- чи достатньо голосно говорив доповідач?

Вправа 4. Оцініть наукові виступи ваших одногрупників/одногрупниць і себе самого/саму за такими критеріями:

- 1) актуальність і новизна (1 – 5 балів);
- 2) практичне значення (1– 5 балів);
- 3) зміст і загальний обсяг виконаної роботи:
 - теоретична та експериментальна частини (1– 8 балів);
 - форма викладу доповіді (1– 5 балів);
 - відповіді на питання (1– 7 балів);
 - якість наочного матеріалу (1– 3 бали);
 - обсяг і якість аналізу літератури (1– 3 бали).

Вправа 5. Ознайомтеся з рекомендаціями, розробленими американськими дослідниками для підготовки до розумових та нервових перевантажень, якими насичена професійна діяльність менеджера, перекладача, журналіста, юриста. Поясніть, на тренування саме чого спрямовані наведені рекомендації і визначте їх роль у творчій діяльності ритора.

Через 5-10 хвилин після пробудження якнайшвидше порахуйте у зворотному порядку від 100 до 1. Потім повторіть алфавіт, придумуючи на кожну букву слово. Якщо ви забули якусь букву або не можете придумати слово, не зупиняйтеся. Тут важливим є темп. Назвіть по 20 чоловічих та жіночих імен. Виберіть будь-яку літеру алфавіту і назвіть 20 слів, які починаються з неї. Заплющити очі і порахуйте до двадцяти. Якщо у вас є час, можна ускладнити завдання. Вам знадобиться друкований текст, ручка, папір і годинник. Виберіть з тексту будь-яке слово. Поставте годинник на п'ять хвилин і запишіть якнайбільше фраз з обраним словом. Через п'ять хвилин зупиніться і порахуйте до двадцяти. Потім переверніть текст догори ногами і почитайте вголос. Уважно подивіться на знайомий предмет, який є у вашій кімнаті. Заплющити очі й опишіть його по пам'яті. Поглянувши на предмет, визначте пропущені деталі. Опишіть обличчя одного з ваших знайомих. Під час зустрічі

з'ясуйте, що ви пропустили. Огляньте кімнату. Заплющивши очі, намагайтеся відтворити все побачене. Щоб не знижувалися творчі можливості мозку, вчені також рекомендують час від часу змінювати деякі звички. Наприклад, чистити зуби, тримаючи щітку лівою рукою, одягати годинника на іншу руку, змінити дорогу на роботу тощо.

Вправа 6. Спрогнозуйте можливість використання риторичних запитань, газетних заголовків, прийому драматизації для посилення уваги слухацької аудиторії, перед якою ви виступатимете з питань дитячої та підліткової злочинності, зокрема співпраці з російськими спецслужбами (підпали, фотографування військових частин, поліції, влаштування терактів та диверсій тощо).

Вправа 7. Прокоментуйте заповіді оратора:

- говоріть не їм, а з ними, або геть монолог;
- можливість говорити з людьми – це радість;
- якщо хочете стати хорошим оратором, станьте спочатку вихованою людиною;
- ніколи і нікому не зашкодьте своїм словом.

Вправа 8. Прочитайте наведені нижче тексти (за кн. А. Ваганді «108 шляхів до блискучої ідеї»), у яких описуються окремі компоненти внутрішнього творчого середовища особистості. Проаналізуйте їх:

- а) Чи вдало зроблені означення, дібрані аргументи, чи доцільно використані приклади?
- б) Чи відповідають ці тексти вимогам ораторської промови? Обґрунтуйте відповідь.

Допитливість.

Допитливі люди ніколи нічого не беруть на віру. Вони завжди намагаються осягнути суть речей, постійно ставлячи запитання «Чому?» чи «А що...?» Люди недопитливі на все відповідають «Ну то й що?» Перші все хочуть зрозуміти, а другі навіть не намагаються це зробити. У дитинстві нам усім властива допитливість. Почуття здивування примушувало нас дізнаватися про

все більше і більше. На жаль, ставши дорослими, ми втратили цю здатність дивуватися будь-чому. Але ніколи не пізно знову розвинути в собі цю якість. Слід не замикатися у собі, спілкуватися з людьми, багато читати, розвивати в собі інтерес до різних сторін життя. Адже чим більше ми знаємо, тим вищим є наш творчий потенціал. Це не просто процес отримання нових знань, хоча в ньому і розвивається інтелект. Вся справа в умінні використовувати отримані знання для пошуку нових шляхів розв'язання життєвих проблем. Перефразувавши Пруста, можна сказати, що справжній мандрівник-першовідкривач не шукає нові землі, а намагається по-іншому, по-новому поглянути на світ.

Здатність правильно формулювати проблему.

У 1933 році англійський фізик Резерфорд сказав: «Отримання енергії шляхом розщеплення атома – нікчемна ідея. Кожен, хто сподівається завдяки цьому отримати нове джерело енергії, забиває собі голову дурницею». Своєю заявою лорд Резерфорд цілком міг задушити розвиток атомної енергетики, якби, звичайно, до нього прислухались. Усі ми щодня висуваємо подібні гіпотези. Не перевіряючи припущень щодо формулювання проблеми, ми цим знижуємо вірогідність її розв'язання.. Правильніше сказати, без такої перевірки є шанс розв'язати зовсім інше завдання, якщо вихідне неправильно сформульоване. Щоб правильно сформулювати проблему, ретельно перевіряйте всі припущення і гіпотези, аналізуйте висновки своєї попередньої діяльності. Найкраще правило при формулюванні завдання – відмова від прийняття будь-чого на віру. Те, що здається причиною, часто є наслідком. Поки ви не розберетеся в цьому, ваші зусилля будуть марними.

Оптимізм.

Здатність знаходити позитивний бік речей є важливим компонентом внутрішнього творчого середовища. Коли ми віримо, що ситуація може змінитися на краще, так найчастіше і буває. Песимісти зазвичай схильні до необґрунтованої критики чужих і своїх ідей. Бачачи лише негативне в навколишньому світі, вони скептично ставляться до всього нового. Про

потенційне рішення проблеми песиміст фиркне: «Це не спрацює». Оптиміст скаже: «Це може згодитися» чи «Це спрацює після невеликого корегування». Якщо ви хочете боротися зі своїм песимізмом, намагайтеся у всьому знаходити позитивні моменти. Чим більш ефективними будуть ваші спроби, тим вищі шанси на успіх. Позбавлені оптимізму, ви не удостоїте своєю увагою багатьох цінних ідей.

Вправа 9. Уявіть, що вам доведеться виступити перед випускниками загальноосвітнього навчального закладу з агітаційною промовою «Ваш найкращий вибір – Каразінський!» Розробіть аргументацію цієї теми, виділіть головні (сильні) аргументи та другорядні (слабкі).

Вправа 10. Уявіть себе в ролі журналіста, який має взяти інтерв'ю у таких осіб: ректора університету, випускника, першокурсника, очільника студентського самоврядування, вахтера у гуртожитку. Підготуйте і запишіть 10 запитань для такого інтерв'ю. Продумайте концепцію розмови – запитання мають бути об'єднані загальною ідеєю.

Вправа 11. Прочитайте промову-звернення американського письменника І. Фолкнера до випускників університетської середньої школи в Оксфорді. Проаналізуйте її (тема та мета, інформаційна, ідейна насиченість, проблемність, дидактизм, чіткість та цілісність композиції, мовностилістичний аналіз, образ оратора, впливовість промови). Підготуйте промову «Звернення випускника Каразінського університету до першокурсників».

Багато років тому, до вашого народження, один мудрий француз сказав: «Якби молодість знала, якби старість могла». Ми так розуміємо значення цих слів: коли ти молодий, у тебе вистачає сили зробити все, що завгодно, але ти не знаєш, що робити. Потім ти постарів, досвід і спостереження багато чого навчили тебе, але тобі вже все одно; ти втомився, ти всього боїшся і хочеш тільки аби тебе залишили у спокої; у тебе немає ані сил, ані бажання перейматися несправедливостями, якщо вони не торкаються тебе особисто. У вас, юнаків та дівчат, що зібралися в цьому залі і в тисячах таких залів по всьому світу, стане сил змінити землю, назавжди врятувати її від війни,

несправедливості і страждань, якщо ви будете знати, як і що робити. А за словами старого француза, оскільки ви молоді і не знаєте, що робити, вам це повинен пояснити хтось сивоволосий, що стоїть нині перед вами. Але, здається, він ще не такий старий і мудрий, як можна подумати, дивлячись на його сивину. Він не готовий дати вам просту відповідь, лекало. Але готовий поділитися своїми переконаннями. Страх – ось що нам сьогодні загрожує. Не атомна бомба, і навіть не страх перед нею, тому що, якби вона впала сьогодні на Оксфорд, вона вбила б нас, і все – а це не так багато: вбивши нас, вона позбавила б себе влади над нами, яка тримається на страхові, на тому, що ми її боїмося. Ні, небезпека для нас не в цьому. Небезпека для нас – ті світові сили, які використовують страх людини, щоб позбавити її індивідуальності, духовності; подачками і залякуванням намагаються низвести її до стану немислячої маси, дають їй безкоштовну їжу, яку вона не заробила, знецінені гроші, заради яких вона не трудилася, – всі ті економічні, ідеологічні, політичні системи, як би вони себе не іменували і де б вони не знаходились – в Америці, в Європі, в Азії, – які готові перетворити людину в слухняну масу заради власного звеличення та могутності або через те, що самі розгублені і бояться чи не вірять людській сміливості, стійкості, здатності до самопожертви. Ось чому ми повинні чинити опір, якщо хочемо змінити землю і зробити її мирною та безпечною для людини. Не людська маса врятує Людину. А сама людина, створена за образом божим – наділена здатністю і бажанням відрізнити добро від зла, правильне від неправильного і цим спроможна врятувати себе, бо заслуговує спасіння. Людина, особистість, чоловіки та жінки, які ніколи не допускають, щоб їх обманом, страхом і подачками примусили відмовитися від свого не тільки права, але й обов'язку відрізнити справедливість від несправедливості, мужність від боягузтва, жертвність від жадібності, співчуття від егоїзму; які завжди будуть вірити не тільки в право людини звільнитися від несправедливості, жадібності й брехні, але й в обов'язок людини, в її відповідальність за те, щоб творилась справедливість, торжествувала правда та співчуття. Тому ніколи не бійтеся. Ніколи не бійтеся

підняти голос на захист чесності, правди та співчуття, проти несправедливості, брехні та жадібності. Якщо ви не тільки ті, які зібрались сьогодні в цьому залі, а й ті, хто ще збереться в тисячах таких же залів по всій землі, і завтра, і через тиждень, зробите це не як клас чи класи, а як індивідууми, чоловіки та жінки, ви зміните світ. І тоді всі наполеони, гітлери, цезарі, муссоліні, усі тирани, котрі прагнуть влади і поклоніння, і просто політики, і пристосуванці, розгублені, темні чи злякані, котрі користувалися, користуються чи розраховують скористатися страхом чи жадібністю людини, щоб уярмити її, – всі вони за одне покоління зникнуть з лиця землі.

Вправа 12. Доберіть аргументи або контраргументи до наведених тез.

1. Гроші псують характер (Е.-М. Ремарк).
2. Хто вміє – робить. Хто не вміє – навчає (Б. Шоу).
3. Людина у злиднях не вільна (Ф. Рузвельт).
4. Всякий жадібний є нужденним (Г. Кониський).
5. Безділля породжує гріх (П. Могила).
6. Не шукай щастя за морем (Г. Сковорода).

Вправа 13. Прочитайте текст. Чи можна назвати його промовою? Обґрунтуйте відповідь. Підготуйте промову «Похвальне слово учителю», з якою ви могли б виступити у рідній школі на зустрічі випускників.

Все найрідніше, найдорожче, наймиліше увібрало в себе слово *вчитель*. Ніжним серцем і світлим розумом обдаровують нас учителі. Наріжний камінь педагогічного покликання – це глибока віра в можливість успішного виховання кожної дитини. Перші в царині знань кроки ми робимо з допомогою учителя. Адже учитель – це творець духу творчості в навчанні і вихованні. Потрапляючи в стіни школи, першокласники відкривають світ знань, і вчитель робить так, щоб ніщо не пригнітило, не знівечило, не вбило в маленькій людині гарного, доброго, людського. Як про рідних батьків, так і про вчителів кажуть, що вони – доля дитини. А значить, доля кожного з нас. Батьки дарують життя, а вчителі знання, силу і розум, аби йти-летіти далі життєвими просторами.

Вправа 14. Прочитайте студентську промову агітаційного характеру «Проти куріння». Проаналізуйте її. Підготуйте власну промову на цю тему.

Шановні друзі, мої однодумці й насамперед ті, хто мислить і чинить інакше! Звертаюся до вас зі словами на захист життя, у якому немає місця курінню. Згадаймо початок тютюнової історії. На європейців, що разом з Колумбом привезли додому з відкритої ними землі жакхливе зілля, та на їх перших послідовників дивилися з великою підозрою: якщо людина випускає з рота та носа дим, то вона зв'язалась з нечистою силою. Сьогодні людина, що випускає з себе дим, нікого не лякає. На жаль, вона стала ознакою сучасного суспільства. Але як і сотні років тому тютюн продовжує отруювати людей. Це факт незаперечний, доведений наукою. Я згадаю лише те, що мене самого надзвичайно вразило. Найшкідливіша речовина в цигарках – нікотин – за своєю дією на організм стоїть поряд з синильною кислотою. Рятуює курця від швидкої смерті лише те, що отрута потрапляє в організм малими дозами й поступово стає його частиною, спричиняючи звикання. Крім нікотину, у тютюні виявлено ще 1200 шкідливих речовин. Якщо курець набере в легені диму і видихне його через білу тканину, на ній залишиться руда пляма тютюнового дьогтю. Коли цим дьогтем змазати кілька разів вуха зайця, в того розвинеться ракова пухлина. Ви скажете: «То ж заєць, а не людина!» А я нагадаю: «Серед хворих на рак легенів – 95% курців». Більш того, куріння негативно впливає не тільки на легені, вражається статеві система, нирки, головний мозок, печінка, сечовий міхур та інші органи. Пам'ятаєте вислів «Крапля нікотину вбиває коня»? То це, виявляється, неправда! Крапля нікотину вбиває трьох коней, і ця крапля міститься всього в 10 цигарках. Отож, я обрав життя без куріння і пишаюсь цим. Я не дозволив тютюну руйнувати моє тіло та душу і закликаю вас зробити те саме.

Вправа 15. Прочитайте урочисті промови студентів з нагоди Дня незалежності України. Дайте їм оцінку, виявіть недоліки. Подумайте, чому промови, написані різними студентами, у різні роки, виявились досить схожими?

Виберіть одну з промов і спробуйте переробити та доповнити її з урахуванням вашого погляду на свято Незалежності.

I. Сьогодні ми святкуємо 10-ту річницю проголошення незалежності України. Наш народ пройшов довгий і важкий шлях до створення власної держави. Який би період історії ми не взяли, завжди Україна була поділена на різні частини. Майже завжди її сини опинялися по різні боки барикад, які були створені амбіціями інших держав, інших народів. Об'єднанням України і проголошенням її незалежності здійснена багатовікова мрія нашого народу, адже в усі часи знаходились провідники ідеї створення соборної української держави. Згадаймо добрим словом гетьмана Богдана Хмельницького, який підняв весь український народ на боротьбу за вільну Україну. Згадаймо гетьмана Івана Мазепу, який разом з козацьким військом виступив проти московського гноблення і, незважаючи на поразку, посіяв зерно волі і свободи, яке проросло в подальші часи. Не можна не згадати сьогодні знаменний день 22 січня 1918 року – День Злуки українських земель в єдину державу, яка, хоч і проіснувала недовго, але залишила народові надію на здійснення віковичної мрії. Сьогодні, в День Незалежності України, маємо з глибокою вдячністю згадати тих людей, а їх мільйони, які віддали свої життя за ідею соборності та державності України, але імена яких залишилися невідомі історії. Пам'ять про кращих синів і дочок нашого народу має жити в нас і кликати до здійснення патріотичних задумів. Я вірю в здатність нашого народу подолати всі труднощі, вірю, що Україна посіде достойне місце серед інших країн світу. Квітнути в віках тобі, рідна ненько Україна! Слава Україні!

II. Сьогоднішнє свято є закономірним продовженням справи наших дідів і прадідів. До нього Україна йшла довгим і звивистим шляхом. Стояли над Україною орди татар, литовські князі, польська шляхта, урешті-решт, московські царі. Але Україна продовжувала боротися за свою свободу і народжувала все нових і нових борців. Одні боролися мечем – серед них варто згадати велетнів духу Богдана Хмельницького, Івана Мазепу, Степана Бандеру та багатьох тих, чийх імен ми ніколи не дізнаємось. Інші боролися словом – це

Тарас Шевченко і Леся Українка, Василь Стус і Ліна Костенко. Завдяки їм ми маємо сьогодні нагоду святкувати дванадцяту річницю незалежності України. Дехто скаже: «Та що нам дала ота незалежність?» А я відповім: «Маємо те, чого не мали наші діди й батьки, маємо те, до чого вже встигли звикнути, – СВОБОДУ!» Тож пам'ятаймо, якою ціною здобута ця свобода. І нехай славиться вільна держава Україна!

Вправа 16. Прочитайте прийоми подолання страху виступу перед аудиторією. Виберіть 2-3, які вам сподобались, і використайте їх під час підготовки до власного виступу.

№1. «Набиратися досвіду».

Як показує практика, досить успішно виступити 10-20 разів, тому потрібно використати будь-який привід для того, щоб виступити.

№2. «Найстрашніше» – для тих, у кого розвинена уява (візуали).

Найкращий засіб від страху – це сміх! Прийом полягає в тому, що ви починаєте розмірковувати: «Що найстрашніше може статися?» При цьому бажано перебільшувати цю ситуацію максимально. Фантазуйте від душі. Можете уявити, як ці ваші солідні та серйозні слухачі дістають раптом з кишень тухлі яйця та помідори і починають жбурляти їх у ваш бік. А ви спритно від них ухиляєтеся ... потім дістаєте ракетку ... або дитячу лопатку ..., і починаєте відбивати ці помідори назад. Спробуйте уявити, як начальник люто бігає за вами з іграшковим пістолетом або мухобійкою. Сутність цього прийому полягає в тому, щоб подумки розкрутити ситуацію до абсурду, поки вам не стане по-справжньому смішно! Узагалі, коли ми всерйоз замислюємося про те, що може статися, якщо ми скажемо щось не так, то важливість виступу зникає. Навіть якось прикро, що світові настільки байдуже, успішним чи провальним буде ваш виступ. Якщо ви візуал або у вас гарне образне мислення, то це прийом ваш! Отже, заплющуйте очі та уявіть...

№3. «Позитивні фільми» – також для візуалів.

Почнемо з прикладу. Один олімпійський чемпіон зі стрибків у висоту перед стартом якийсь час стояв із напівзаплющеними очима, злегка напружував

і розслабляв м'язи... І лише потім побіг. Коли його запитали, що він робив у ці миті перед стартом, то з'ясувалося: у цей час він уявляв, як стартує, біжить до планки та стрибає вгору. Якщо в цьому уявному стрибку він торкався планки, то він повторював у своїй уяві цей фрагмент і знову починав уявляти, як він стартує, біжить до планки, злітає вгору ... і так доти, поки у своїй уяві він не взяв цю висоту. І тільки після цього він побіг, стрибнув та.... легко підкорив висоту! Тому що перед цим він успішно взяв її у своїй свідомості. Придумайте, уявіть найкращий сценарій вашого виступу чи доповіді. Фільм, у якому вам все вдалося: вас радісно зустрічають, вам усміхаються, ви почуваетесь сильним і впевненим, легко спілкуєтеся із залом, ваш голос звучить красиво, ви впевнено аргументуєте свою ідею тощо. Прокручуємо цей фільм у своїй уяві декілька разів. Перевірено: це працює!

№4: «Чарівні слова» – для аудіалів.

Як піднімають бойовий дух бійці перед боєм? Бойовим закликком. Як входять у медитативний стан ченці? Співають мантри. Кожна людина може дібрати до себе словесний ключик, який змінюватиме її стан. «Я це зроблю!»; «Так!»; «Вперед!»; «Я тут, як удома! Я переможець! Я завжди домагаюся того, чого захочу!» Психологи стверджують, що фраза, яку співають, впливає сильніше, ніж фраза, яку просто промовляють. Якщо фразу проговорити кілька разів поспіль, вона працює як насос, із кожним разом все сильніше накачуючи потрібний стан. Корисно мати в запасі кілька фраз для однакового стану. Якщо одна фраза не спрацює, то спрацює інша. Поміркуйте над такими ситуаціями. Подумайте, які фрази викликали б у вас потрібний стан за цих обставин.

1. Ви виступаєте та відчуваєте, що аудиторія засинає. А ви хочете її розбудити, підбадьорити, надихнути. Як розкрутити себе на більш бадьорий, живий, яскравий виступ? Як вибухнути фонтаном енергії? Як налаштувати себе на яскраве, цікаве шоу? Яка внутрішня фраза вам запустить такий стан? Які ідеї?

2. Ви виходите до аудиторії втомлених ... аудиторія вам нецікава, але ви розумієте, що для вдалого виступу, вам потрібно відчувати інтерес до цих

людей ... випромінювати любов, увагу, розуміння ... Які слова запустять такий стан?

3. Із зали у ваш бік полетіло жорстке, несподіване питання. І ви починаєте відчувати слабкість у ногах, тремтіння голосу, туман у голові... А хотілося б повернути собі відчуття сили, впевненості, спокою. Відчувати твердий стрижень усередині. Яка фраза всередині вас запустить цей стан?

№5. «Вибухове навіювання» – теж для аудіалів.

Уявіть, що ви заходите в холодну воду... Найскладніше – це перший крок. І набагато легше швидко пірнути, ніж заходити поступово. Цей прийом для ситуацій, коли страшно зробити перший крок. Його не можна назвати легким та комфортним. Але точно він є ефективним. Прийом простий. Ви починаєте на себе кричати: «Давай!!! Вперед!!! Не чекай!!! Рвись!!! Починай говорити!!! Ти зробиш це!!!»; «Так! Саме так!». Але все це ви кажете не вголос, а про себе. Іноді можна на себе кричати і не дуже чемно, а використовувати більш емоційні варіанти мови: «Ти!!! Ти що, боїшся????!!! Давай вставай і починай говорити!!!» «Я що – не впораюся? Я не впораюся?! Це що, перешкода? Для мене????» Важливо все це собі не говорити, а саме кричати, наповнюючи себе емоціями, енергією, силою... При цьому страх перед аудиторією зменшується, стає маленьким і незначним порівняно зі страхом перед внутрішньою розлюченою субособистістю, яка так кричить і скаженіє всередині. Але якщо у вас в арсеналі є інші, більш гуманні та екологічні методи розкручування себе для того, щоб зробити перший крок, то користуйтеся ними.

№6. «Внутрішній опис того, що відбувається».

Цей прийом підходить для збереження спокійного, комфортного стану. Якщо вам ось-ось виходити виступати, а ви відчуваєте себе так, ніби сидите на стелі, то теж можна на деякий час піти у внутрішній опис того, що відбувається, щоб заспокоїти себе. «От зала... Невелика... Десь на п'ятдесят осіб... Оформлена у світлих тонах. Добре освітлена. Кафедра... Мікрофон бачу... пульт... У залі ще не всі розсілися, але половина вже на місцях. Ось ще троє людей зайшло ...». До цього прийому вдаємося якомога рідше: якщо дуже часто його повторювати,

можна зовсім заспокоїтися і втратити інтерес до свого виступу, знизити енергетику. «Ось чоловік... Вік, напевно, років 40. Піджак сірий, старий, мабуть, років зо три, як уже носить. Погляд колючий... Правою рукою весь час по столу стукає...» і так далі. Ви ніби «заговорюєте» те, що відбувається.

Наступна група прийомів – для кінестетиків. Визволення йде від тіла. Страх відбивається в нашому тілі, сковуючи жести, надаючи нам безглузду сутулу позу, затискаючи наше дихання, а отже, голос спотворює обличчя негарною гримасою. Тому починаємо зі свого тіла, звільняємо його від затискування.

№7. «Змінюємо ритм дихання».

Згадайте свій стан, коли вам страшно. Яке дихання характерне для страху? Правильно! Поверхнєве, прискорене, уривчасте, працюють тільки верхні відділи легень... Спробуйте кілька хвилин подихати таким чином – через півхвилини ви вже відчуєте себе незатишно. І, навпаки, змінивши дихання на інше, ви відчуєте себе впевненіше. Це пов'язано насамперед з тим, що, зосередившись на диханні, ми внутрішньо відключаємося від причин страху. Є багато варіантів, нижче ми наводимо кілька найпростіших. 1.

Класичний варіант, який допомагає безпосередньо перед початком виступу – глибокий вдих і різкий видих. Вдихнули-видихнули і – вперед, на сцену! Такий «силовий» вдих-видих дає змогу скинути зайву напругу в ділянці грудної клітки.

2. Подвійний вдих – подвійний видих. Ви вдихаєте та видихаєте двома порціями. Вдих-вдих, видих-видих, вдих-вдих, видих-видих.

3. Вдих, пауза. Ще вдих, пауза. Ще вдих, пауза, ще вдих... і так ще кілька разів, поки вже не будемо в стані повітряної кульки, готової ось-ось луснути. І після цього дуже довгий, повільний, спокійний видих, пауза, ще видих, пауза ще видих. І після цього рекомендуємо подихати, як звичайно, деякий час, щоб повернулося нормальне дихання.

4. Дихання за квадратом. Вдих 2 с – пауза 2 с – видих 2 с – пауза 2 с. У вашого квадрата сторона може бути 3 або 4 секунди. Спробуйте кожен із цих

прийомів, виберіть найзручніший для себе. Взагалі технік та філософій, пов'язаних із диханням, дуже багато. Найважливіше – це зрозуміти принцип. Змінивши дихання, характерне для «страху» на будь-яке інше, ми точно змінимо свій емоційний стан.

№8. «Заводний жест».

Зверніть увагу зараз на свою поставу. Що з вашими ногами? Руками? Ваша спина зігнута чи пряма? Голова нахилена вперед чи убік? Чи немає затискачів? Часто це сутулі плечі, голова вниз, стислі губи, втягнута в плечі голова. Це точно постава переможця?? Нагадаємо, що жест має «зворотний зв'язок»: не тільки жест виражає емоцію, а й навпаки, жест, поза може визначати емоційний стан, впливати на нього. Відомий експеримент з усмішкою: спробуйте усміхнутися і «тримати» усмішку хоча б 30 секунд, а краще цілу хвилину. Це, до речі, не так просто. Психологи кажуть, що, незважаючи на дивину цієї вправи, вона позитивно впливає на емоційний стан, помітно покращуючи його. Спробували? Ну а тепер додамо плечі та руки. Розправте плечі, вирівняйте спину, підніміть руки трохи убік і вгору. Голова піднята. На обличчі усмішка... зачекайте так кілька секунд... Тепер потріть долоні одну об одну, ніби в передчутті чогось бажаного... Кулаком правої руки ударте по лівій...Стисніть у лікті праву руку, опускаючи її одночасно вниз... Кожен із цих жестів змінює той стан, у якому ви перебуваєте, на інший. Згадайте, який жест ви робите, коли чомусь зраділи, коли дізналися, наприклад, що склали на відмінно іспит або що вас прийняли на роботу в престижну фірму, або що надійшла довгоочікувана звістка від близької людини... Використовуйте цей жест, щоб надати собі енергійного, сильного і впевненого стану в потрібний момент.

№ 9.«Фізичні дії».

Страх – це найчастіше надлишок адреналіну в крові. А якщо його стає занадто багато, то краще заздалегідь скинути надлишок, щоб не було аварійних ситуацій. «Спустити пару» найпростіше, навантаживши своє тіло простими фізичними діями. Фізична активність. Віджатись, зробити кілька присідань,

піднятися пішки на 10 поверх... (Важливо лише потім встигнути відновити подих до початку виступу). Встаньте та спробуйте повібрувати всім тілом. П'ятки, коліна, стегна, таз, живіт, груди, голова, руки... – все тіло бере участь у цьому струсі. Зайвий адреналін наче витрушується з тіла.. «Клин – клином» – розслаблення через напругу. Ми можемо позбутися зайвої напруги через посилення цієї самої напруги. Станьте рівно. Напружте ступні, коліна, стегна, таз, живіт, груди, спину, руки, кулаки, обличчя... Сильніше, ще сильніше, ще, ще сильніше... А тепер розслабтеся! Спокійно видихаєте, відчуваючи, як все тіло приємно розслабляється. Позіхаємо. Іноді страх «ховається» у щелепі. У такому разі – позіхаємо! З усієї сили! Із задоволенням! Між іншим, так ми не лише скинемо надлишок адреналіну, але ще й зробимо корисну вправу для голосу та дикції.

Практичне заняття № 18. Контрольна робота.

Мета: перевірка рівня засвоєння здобувачами й здобувачками навчального матеріалу за весь курс та умінь застосовувати набуті знання для розв'язування різноманітних завдань, передбачених робочою навчальною програмою дисципліни.

Методичні рекомендації. Готуючись до контрольної роботи, слід переглянути конспект лекції, також літературу, рекомендовану для курсу загалом. Робота складається з двох частин відповідно до розділів робочої програми й передбачає виконання таких завдань: моделювання ділової бесіди за визначеним сценарієм, редагування речень, розв'язання тестів.

Рекомендована література

1. Абрамович С. Д., Чікарькова М. Ю. Риторика: навч. посіб. Львів: Світ, 2001. 240 с.
2. Бабич Н.Д. Культура фахового мовлення: навч. посіб. Чернівці : Книги – ХХІ, 2011. 528 с.
3. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. Київ: Рідна мова, 1998. 476 с.
4. Гінзбург М.Д., Требульова І.О., Левіна С.Д., Корніловська І.М. Українська ділова і фахова мова: практичний посібник на щодень. Київ: «Інкос»; Центр навчальної літератури, 2019. 672 с.
5. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ: КММ, 2019. 208 с.
6. Левчук І. П. Українська мова за професійним спрямуванням. Практикум: навч. посіб. / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Л. Українки, Ін-т філології та журналістики, каф. історії та культури укр. мови. Луцьк: ФОП Захарчук В. М., 2013. 204 с.
7. Линчак І. М. Українська мова (за професійним спрямуванням): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів напряму підготовки "Туризм". Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 330 с.
8. Матвеева Н.Р. Війна і ставлення українців до мови. *Українська мова*. № 3. 2023. С. 3-18.
9. Мацько Л. І. Українська наукова мова (теорія і практика): навч. посіб. / Л. І. Мацько, Г. О. Денискіна. Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. 272 с.
10. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2006. 311 с.
11. Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю: навч. посіб. / упор. Чорний І. В., Перцева В. А., Голопич І. М. Харків: ХНУВС, 2019. 272 с.
12. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2021. 426 с.

13. Онуфрієнко Г. С. Риторика: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 625 с.
14. Семеног О.М. Культура наукової української мови: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 216 с.
15. Соколова С.О. Зміни у ставленні українців до мов на тлі повномасштабного вторгнення Росії в Україну. *Українська мова*. № 1. 2023. С. 3 – 19.
16. Тараненко О. Російсько-українська війна і українська мова (попередні спостереження). І. *Мовознавство*. 2023. № 3. С. 3–29. ІІ. *Мовознавство*. 2023. № 4. С. 3–25.
17. Українська мова. Енциклопедія / За ред. І.В. Муромцева. Київ: Видавництво «Майстер-клас», 2011. 400 с.
18. Чуєшкова О.В. Українська мова (за професійним спрямуванням): навч.-метод. посіб. для здобувачів вищої освіти ОС «бакалавр», «молодший бакалавр» денної та заоч. форм здобуття освіти спец. 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), 032 Історія та археологія, 151 Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології, 141 Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка, 073 Менеджмент, 053 Психологія, 182 Технології легкої промисловості, 122 Комп'ютерні науки, 075 Маркетинг, 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, 072 Фінанси, банківська справа та страхування, 241 Готельно-ресторанна справа / Укр. інж.-пед. акад. Харків : УПА, 2022. 159 с.

Інформаційні ресурси в інтернеті

1. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk.htm
2. Горох. Онлайн-бібліотека. URL: <https://goroh.pp.ua/>
3. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила. Вид. офіц. [Чинний від 2013–

- 08–22]. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 18 с. URL: http://lib.zsmu.edu.ua/upload/intext/dstu_3582_2013.pdf.
4. ДСТУ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання / Нац. стандарт України. – Вид. офіц. – [Чинний від 2007-07-01]. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – 47 с. (детальніше див. Бюлетень ВАК України, № 5, 2009 https://vak.in.ua/files/bjuleten_vak_ukrajini_no_5_2009.pdf).
5. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. стандарт України. – Вид. офіц. – [Уведено вперше; чинний від 2016-07-01]. – Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. – 17 с. (детальніше див. <https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2019/02/pryklady-oformlennja-bibliografichnoho-opysu-zhidno-dstu-8302.pdf>).
6. ДСТУ 4163:2020. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. Вид. офіц. [Чинний від 2020–07–01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ» України, 2020. 37 с. URL: https://zakon.help/files/article/11494/%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3%204163_2020.pdf
7. Жайворонок В. В. Велика чи мала літера? : слов.-довід.: близько 10 000 номінацій / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 2004. URL: <http://velyka-chy-mala-litera.wikidot.com/>
8. Орфоепічний словник української мови: В 2-х т. / За ред. М. М. Пещак. Київ: Довіра, 2001. URL: https://archive.org/details/orslkmv/tom2_O-Ya/page/129/mode/2up
9. Сайт перевірки граматики. URL: <https://languagetool.org/uk>
10. Словники України online // Український лінгвістичний портал. Електрон. дані. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>

11. Словник української мови /АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1970–1980. URL: : <http://sum.in.ua/>
12. Словник української мови online. Т. 1–15 // Український мовно-інформаційний фонд НАН України Київ, 2015–2025. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>
13. Українська мова: Енциклопедія / НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Видавництво «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с. URL: <https://archive.org/details/UkrMovEnts/mode/2up>
14. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Ін-т української мови. Київ: Наукова думка, 2019. URL: <http://www.inmo.org.ua/news/український-правопис.-електронна-версія-офіційного-видання.html>

Відеоматеріали

1. Вперше за роки незалежності українська почала переважати в усіх сферах. https://mova-ombudsman.gov.ua/news/vpershe-za-roki-nezalezhnosti-ukrayinska-pochala-perevazhati-v-usih-sferah?fbclid=IwAR17XC8nGuDizpF7nF33lJ7wchQJax-E_b_oTcy8ecUTW28kIWjBWhdhsOU
2. Дихальні вправи. <https://www.youtube.com/watch?v=av3LzUs3MFM>
<https://www.youtube.com/watch?v=aVjQB14BBZI>
3. Дикція: вправи для покращення чіткості вимови <https://www.youtube.com/watch?v=frB13Bl1MFY>
4. Як покращити дикцію і артикуляцію <https://www.youtube.com/watch?v=DaYfTBKD4Xc>
5. Прокачуємо дикцію <https://www.youtube.com/watch?v=6Vdu73pICj0>

6. Артикуляція та дикція. Вправи для розвитку
<https://www.youtube.com/watch?v=-hCce0Hps70>
7. Як нас чують інші: дикція, дихання, інтонація, тембр голосу та звуки на фоні
<https://www.youtube.com/watch?v=yCVk2DhjuQI&t=448s>
8. Як голос впливає на наше життя
https://www.youtube.com/watch?v=K4vmtv59f_Q&t=8s
9. Сценічна мова. Красива вимова українською.
<https://www.youtube.com/watch?v=DAAFm5YgDVk>
10. Вокальні вправи: прості розспівки для постановки голосу та правильного дихання
https://www.youtube.com/watch?v=JJvj9bXEzKg&list=PL8G81iuosceijoAU-0gZvRUhf_TY29zAY&index=65
11. Як виступати, щоб вас слухали
<https://www.youtube.com/watch?v=yVLUQcJVyrA>
12. Як виступати. Лекція проф. Вінстона
<https://www.youtube.com/watch?v=7kr3xSaL4CM>
13. Страх публічних виступів
<https://www.youtube.com/watch?v=Yi7b2f9vKfY&t=629s>
14. Як сподобатись, як нас бачать інші люди: візуальний рівень сприйняття
<https://www.youtube.com/watch?v=J0L1NHdrZdg>
15. Як оживити промову: 5 миттєвих порад
<https://www.youtube.com/watch?v=E7UMygUF7Z0>
16. Як нас розуміють інші: жарти, цитати, аргументація та структура промови
https://www.youtube.com/watch?v=sBDirEAGEPs&list=PL8G81iuosceijoAU-0gZvRUhf_TY29zAY&index=76
17. Як нас сприймають інші?
https://www.youtube.com/watch?v=UJko76pA2oU&list=PL8G81iuosceijoAU-0gZvRUhf_TY29zAY&index=79

18. Дизайн презентації: основи, правила та принципи
https://www.youtube.com/watch?v=1MEVAq6b8Xo&list=PL8G81iuosceijoAU-0gZvRUhf_TY29zAY&index=82
19. Як підготувати презентацію
<https://www.youtube.com/watch?v=OJyysjqxa4E>
20. Як підготуватись до виступу на публіці
https://www.youtube.com/watch?v=K-ftQPGT2gs&list=PL8G81iuosceijoAU-0gZvRUhf_TY29zAY&index=89
21. Як відповідати на запитання під час публічного виступу
<https://www.youtube.com/watch?v=tt-a7PiMtYk>
22. Активне слухання. Як слухати так, щоб чути
https://www.youtube.com/watch?v=9aFYER4PU2o&list=PL8G81iuosceijoAU-0gZvRUhf_TY29zAY&index=57
23. Як створити презентацію в Canva.
<https://www.youtube.com/watch?v=WYGxNss57aA>

Електронне навчальне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

Ротова Наталія Володимирівна
Чуєшкова Оксана Володимирівна

**УКРАЇНСЬКА МОВА
(ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)**

Методичні рекомендації до практичних занять
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей

В авторській редакції

Підписано до розміщення 20.02.2026. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 3,49. Обсяг 0,983 Мб. Зам. № 51/26.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна